

ORIYA
UPPER PRIMARY
GEOGRAPHY READER

ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳ-ପାଠ ।

MACMILLAN & CO., LIMITED
CALCUTTA, BOMBAY AND LONDON.

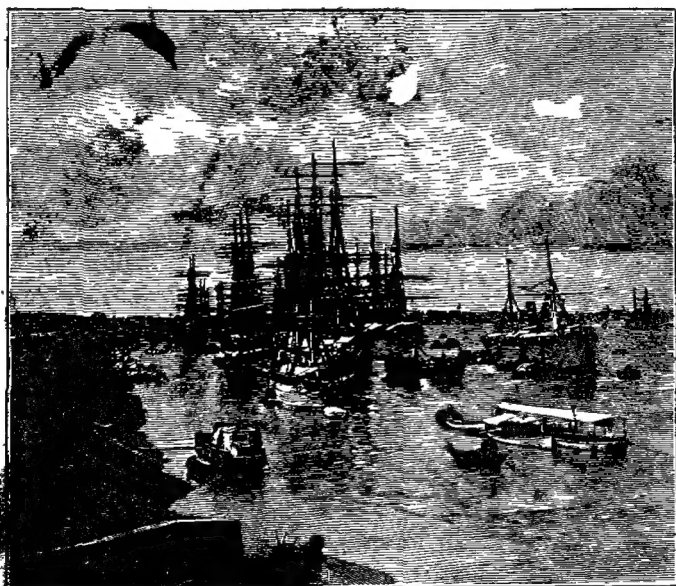
All Rights Reserved

THREE ANNAS

ମୂଲ୍ୟ ୩ ଅଣା

ORIYA UPPER PRIMARY GEOGRAPHY READER.

ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳ-ପାଠ ।

MAGMILLAN & CO., LIMITED
CALCUTTA, BOMBAY AND LONDON.

All Rights Reserved

ତିରେକ୍କୁର ମହୋଦୟ କର୍ତ୍ତୃକ ଅନୁମୋଦିତ ଭାରତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ-
ସମ୍ବନ୍ଧର ପଠ୍ୟପୋଷା ମହାକର୍ମିଙ୍କୁ କୋମ୍ପାନିର

ପ୍ରସ୍ତୁତାବଳି ।

ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ /
ଓଡ଼ିଆ ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ଏକ ପୁସ୍ତକ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୫/
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ।
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଐତିହାସିକ ପାଠ (ବଙ୍ଗଦେଶ)	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପଦ୍ମସାର ଉପଯୋଗୀ ଭୌଗୋଳିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଏକ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥବୃଦ୍ଧ ପଦ୍ମସାର ଉପଯୋଗୀ ଏକ ପୁସ୍ତକ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଏକ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାବହାରିକ ଜ୍ୟାମିତି ଓ ପରିମିତି	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ।
ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗ୍ରନ୍ଥବୃଦ୍ଧ ପଦ୍ମସାର ଉପଯୋଗୀ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗ୍ରନ୍ଥବୃଦ୍ଧ ପଦ୍ମସାର ଉପଯୋଗୀ ଐତିହାସିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ।
ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗ୍ରନ୍ଥବୃଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ୩/
ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବା ଗ୍ରନ୍ଥବୃଦ୍ଧ ପଦ୍ମସାର ଉପଯୋଗୀ ଭୌଗୋଳିକ ପାଠ	...	...	...	...	...	ଟ ୦ ।

ଉପରେକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ମିଶନ ଯନ୍ତ୍ରାଳୟର ସୁପରିଣ୍ଡେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ
ନିକଟରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା
ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା
ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା

ORIYA
UPPER PRIMARY
GEOGRAPHY READER

ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳ-ପାଠ ।

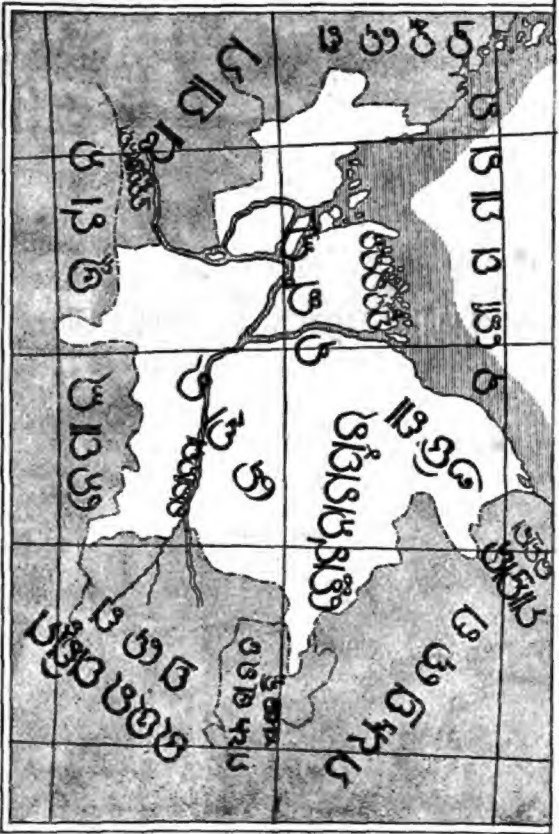
ସପ୍ତମ ।

MACMILLAN & CO., LIMITED
CALCUTTA, BOMBAY AND LONDON.

PRINTED AT THE ORISSA MISSION PRESS, CUTTACK.

All Rights Reserved

ସୌରାଷ୍ଟ୍ରର ମାନବ ସମ୍ବଳ

ପୂର୍ତ୍ତିପତ୍ର ।

ବସ୍ତୁ ।	ପୃଷ୍ଠା ।	ବସ୍ତୁ ।	ପୃଷ୍ଠା ।
ପଞ୍ଚ । ଓ ତାହାର ଶାଖା ଓ ଉପ- ବ୍ୟମାତ୍ର ... ୧		ମାତୃତ୍ବ ଅବତର ... ୧୭	
ବଞ୍ଚିଲାର ପଦ୍ମବିମାଳା ... ୧		ବସ୍ତୁ ଓ ଶ୍ରେୟସଂଶ୍ଳେଷ ... ୧୮	
ବଞ୍ଚିଲାର ବୃକ୍ଷ ... ୧୭		ବସ୍ତୁବତୀ ... ୨୪	
ବଞ୍ଚିଲାର ଶସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ... ୧୪		ବସ୍ତୁମାତ୍ରବ ବସ୍ତୁବତୀ ... ୨୫	

ପଞ୍ଚ, ସମୁଦ୍ରର ତାଲିକା ।

ବରଷ ବ୍ୟା ... ୨	ବାଜିରାଜ ଜଙ୍ଗ ମଠର ଅନ୍ତର୍ଭାଗ ... ୩୩
ରାଜ୍ୟବର୍ଷମତ ... ୪	ବୁଦ୍ଧମାତ୍ର ଓ ତୋଳୁଛନ୍ତି ... ୩୪
ଶିବୋଶାବାର ବୃକ୍ଷ ... ୬	ଓ ବସିବ ... ୩୫
ସମୁଦ୍ରର ଉପ-ବୃକ୍ଷ ... ୧୧	ତାହା ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୩୬
ବ୍ୟା, ପଦ୍ମ, ସମତଳ ଓ ସଦୃଶ ... ୧୩	ଦେଶୀୟ ବସ୍ତୁ ... ୩୭
ସମୁଦ୍ରର ଉପ-ବୃକ୍ଷ ... ୧୪	ତଟିଆ ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୩୮
ହୋଟି ପତ୍ର ... ୧୫	ପାଟଣା ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୪୧
ସଦୃଶ ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୨୦	ବୁଦ୍ଧମାତ୍ର ମନର ... ୪୩
ବସ୍ତୁବତର ନିବିଡ଼ ହୁଏବୁ ନ୍ୟା ... ୨୨	ଶୋନପୁର ମେଳା ... ୪୪
ବସ୍ତୁବତର ମାତୃତ୍ବ ... ୨୩	ରାଜ୍ୟବତର ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୪୬
ତାଳବସିବ ବାଟ, ରାଜ୍ୟ ବସିବ, ବସ୍ତୁବତୀ ... ୨୪	ରାଜ୍ୟ ଓ ପିତା ବଳ ... ୪୭
ବର୍ଷମାତ୍ର ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୨୬	ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ଶ୍ରେୟସଂଶ୍ଳେଷ ମିତ୍ରର ... ୪୮
ବୌଦ୍ଧ ବାଜିବର ... ୨୮	ଓତଶା ପ୍ରଦେଶର ମାତୃତ୍ବ ... ୫୦
ପଦ୍ମବିମାଳା ବସ୍ତୁବତ ମାତୃତ୍ବ ... ୩୦	ପୁଣ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମନର ... ୫୧
ରାଜ୍ୟ ପଦ୍ମବାର ... ୩୧	ରୁଦ୍ଧମେଶର ... ୫୨
	ଶ୍ରେୟ ବାଜିବର ପ୍ରଦେଶର ମାତୃତ୍ବ ... ୫୪

ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳପାଠ ।

ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସ୍ରୋତ ମାଟିକୁ ଶୁଦ୍ଧ, ଅଂଶରେ ଭାଙ୍ଗି ଓ ଜଳ ସହିତ ମିଶାଇ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ବହି ନେଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଜମା କରିବାଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଭୂମି ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ତପ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଜଳକୁ ବାଷ୍ପ କରି ଦେଇ ତାହାକୁ ମେଘରୂପେ ଆକାଶକୁ ଉଠାଇ ନିଏ । ମେଘରୂପରେ ଥିବା ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ ଶୀତଳତର ବାୟୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ଘନୀଭୂତ ହେବାରୁ, ତାହା ତରଳ ହୋଇ ଯାଇ ବର୍ଷା-ରୂପରେ ଭୂତଳରେ ପଡ଼େ । ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ିତ ବର୍ଷାଜଳ କ୍ରମେ ତଳକୁ ଭେଦୁଥାଏ; ଅବଶେଷରେ ପକର ପ୍ରଭ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଅସ୍ୱଳ ତଳକୁ ଭେଦ ନ ଯାଇ ଝରରୂପରେ ପୃଷ୍ଠବାରୁ ବାହାରେ । ଏହି ଝରମାନ ନଦୀମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ନଦୀମାନ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି । ହିମାଳୟ ପର୍ବତସ୍ଥିତ ଗଙ୍ଗୋତ୍ରୀନାମୀ ବରଫନଦୀ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ । ଏହାର ତଳ ଅଂଶର ବରଫ ତରଳ ଯାଇ ଏକ, ଶୁଦ୍ଧ ଜଳପ୍ରବାହ ଜାତ ହୋଇଅଛି, ଓ ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରବାହମାନ ହିମାଳୟ ମିଳି ବୃହତ୍ ଆକାର ଧାରଣ କରି ଅବଶେଷରେ ଗଙ୍ଗା ନାମ ପାଇଅଛି । ନଦୀ-ପ୍ରବାହ ବର୍ଷା-କାଳରେ ବହୁତ ଗୋଲଆ-ପାଣିମିଶା ମାଟି ବହି ନେଇଯାଏ; ସେ ମାଟିକୁ ପଟୁ କହନ୍ତି ।

ନଦୀର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ସ୍ରୋତର ବେଗ ଅନୁସାରେ ତାହାର ପଟୁ ବହି ନେବା କ୍ଷମତା ଅସ୍ୱଳ ବା ଉର୍ଦ୍ଧା ହୁଏ । ପଟୁ ବହିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା

ନିମନ୍ତେ ନଦୀଗର୍ଭ ଏକ ମାଲ୍ଲ ପଥରେ ହାରହାର * ଲକ୍ଷ କ୍ରମନିମ୍ନ
ହେବା ଅବଶ୍ୟକ । ବଙ୍ଗାଳାର ନଦୀମାନେ ସମୁଦ୍ର ନିକଟକୁ ଯାଇ

ବରଷ ନଦୀ ।

ବିକୋଣାକାର ଭୂମି ନିର୍ମାଣ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିପରି କ୍ରମନିମ୍ନ ହୋଇ-
ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚା ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ୁ ବହି ନେଇଯାନ୍ତି ।
ପଡ଼ିଥିବା ଗଛ କମ୍, ବୃକ୍ଷ ଯାଇଥିବା ନୌକା ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗୁଁ ଅତି

ସାମାନ୍ୟ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ, ସ୍ରୋତର ବେଗ କମିଯାଏ ଏବଂ ପଟୁ ଜମା ହୁଏ । ଏହି କାରଣରୁ ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଚଢ଼ା ପଡ଼େ ଏବଂ ନନ୍ଦି-କୁଳୀୟା ପଟୁ-ଜମି ଜାତ ହୁଏ । ଦୁଇ ନଦୀର ସଂଯୋଗ ହେତୁରୁ ମଧ୍ୟ, ସ୍ରୋତର ବେଗ କମିଯାଇ ଚଢ଼ା ପଡ଼େ । ଏହି ଚଢ଼ା ଦୁଇ ନଦୀକୁ ପର-ସ୍ଥରଠାରୁ ବିଭିନ୍ନ ରଖେ, ଏବଂ ଏହା ବୃହତ୍‌ଆକାର ଧାରଣ କରୁଥିବା ସଙ୍ଗେ, ଦୁଇ ନଦୀର ସଂଯୋଗସ୍ଥଳ କ୍ରମେ, ନିମ୍ନକୁ ଘୁଞ୍ଚିଥାଏ । ଭୂ-ବିଶାଳ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଶୁପରା ଏବଂ ଉତ୍ତରଗଙ୍ଗା, ଗଙ୍ଗା ସହିତ ଘର୍ଷଣ ନଦୀର ସଂଗମ-ସ୍ଥଳର ନିମ୍ନରେ ଗଙ୍ଗା ଉପରେ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତର ସ୍ଥାନ ସେହି ସଂଯୋଗ ସ୍ଥଳର କେତେକ ମାଇଲ ଉପରେ ଘର୍ଷଣ ନଦୀକୁଳରେ ଅଛନ୍ତି ।

ପଟୁ ଜମା କରି ନୂତନ ଭୂମି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଛଡ଼ା ପୁରତନ ଭୂମିକୁ ଖଣ୍ଡିତ କରି ବିଭକ୍ତ କରିବା ନଦୀମାନଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ । କୂଳ ପାଖରେ ନଦୀର ସ୍ରୋତ ଅତି ପ୍ରଖର ହେଲେ, ତାହା ନଦୀଗର୍ଭକୁ ଗଭୀର କରି କୂଳକୁ ବହୁଭାବରେ ଖାଇଯାଏ । ନଦୀ ଯେଉଁ କୂଳକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଖାଇ ଯାଉଥାଏ, ସେହି କୂଳପାଖର ଜଳ ଅତି ଗଭୀର ଏବଂ ତାହାର ବିପରୀତ ପାଖର ଜଳ କ୍ରମେ ଅଳ୍ପ ଗଭୀର ହୁଏ । ବଙ୍ଗାଳର ନଦୀମାନେ ଏହିପରି ବହୁଭାବରେ କୂଳକୁ ଖାଇ ଯାଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଗମନ ମାର୍ଗ ଏତେ କୁଟିଳ ହୋଇଅଛି । କେବେ, ଦର୍ଶିକାଳରେ ଏକ, ନଦୀ ନିଜର କୂଳସ୍ଥିତ ଏକ ବାକରୁ ଅନ୍ୟ ବାକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଇ-ଯାଇ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନକୁ ଏକ, ଭୟଙ୍କର ହିଲରେ ପରିଣତ କରନ୍ତି ।

ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ସାଧାରଣ ସମତଳରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାରୁ, ତହିଁରେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ ଅପଗାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଶାଖାପ୍ରଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ କରି ନିଜେ ଏକ ଦିଗରେ ଓ ତାହାର ଶାଖାପ୍ରଶାଖାମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଯେଉଁଠାରୁ ଶାଖାନଦୀ ବହୁର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ, ପ୍ରଧାନ

ନଦୀର ସ୍ରୋତ ସେହି ସ୍ଥାନର ତଳକୁ ନିଜ ଗର୍ଭରେ ବାଧା ପାଇଲେ, ତାହା ସେହି ସ୍ଥାନର ଉପରଭାଗରେ ଥିବା ବାକି ଦେଇ ବାହାର ଶାଖା-ନଦୀରେ ପ୍ରବହୁ ହୁଏ, ଏବଂ ଶାଖାନଦୀର ଗର୍ଭକୁ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରସାରିତ ଓ ଗଭୀର କରି ପକାଏ । ଏହିପରି ଶାଖାନଦୀ କ୍ରମେ 'ପ୍ରଧାନ ନଦୀ'ରୁ ଅଧିକ

ଉପ ନିର୍ମମର ଚିତ୍ର ।

ଜଳ ପ୍ରବାହ କରିବାରୁ କୌଣସି ବର୍ଷାକାଳରେ ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ନିଜମାର୍ଗ ଛାଡ଼ି ଶାଖାନଦୀର ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରେ । ଯେଉଁ ଟର୍ମା ନଦୀ କୁଳରେ କୂଚବହାର ନଗର ଅବସ୍ଥିତ ତାହା ଏହିପରି ନିଜମାର୍ଗ ଛାଡ଼ି ଶାଖାନଦୀର ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରୁଅଛି ।

ବୋଧ ହୁଏ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବଗାମିନୀ ନ ହୋଇ ତାହାର ପଶ୍ଚିମତମ ଶାଖା ଭୂଗାରଥୀର ପଥରେ ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ତମଲୁକ, ସାତଗାଁ ଓ ଗୌଡ଼ ବଙ୍ଗଳାର ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀସବୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ଗଙ୍ଗାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବାହ ଉପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ; ସେମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖିଲେ ଗଙ୍ଗାର ପଥ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରଚୁର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଭୂଗାରଥୀର ମାର୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗୁଁ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ଇସ୍କନ୍ଦରିୟା କମ୍ପାନୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳୀ ଜାଣିମ ବଜାରର ଗୌରବ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ।

ଉତ୍ତରୀୟ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି, ସେହି ସ୍ଥାନର ପ୍ରାୟ ବିପରୀତପାର୍ଶ୍ବରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ମେମନ ସିଂହ ଜିଲ୍ଲା ଦେଇ ମେଘନା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବଗାମୀ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାୟ ଏକଶତ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଏହାହିଁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବାହ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଏବେ ଏହା ତାହାର ପ୍ରଧାନ ମାର୍ଗ ନୁହେଁ । ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖରେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ଦେଇ ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଆଲନଠାରେ ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଅଛି, ତାହାହିଁ ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବାହ-ପଥ ।

ଏକ ମାଲଲରେ * ଇଞ୍ଚରୁ ଉର୍ଦ୍ଧା ଗଡ଼ାଶିଅ ହେଲେ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ନଦୀମାନେ ଶିଳୋଣ ଭୂମି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର ପଟୁ ଶିଳୁଜାକାରରେ ଜମା ହୁଏ । ଏପ୍ରକାର ଶିଳୁଜର ଓଷାଭିଆ ପାଖ ସର୍ବଦା ସମୁଦ୍ର ଅଡ଼କୁ ରହେ । ଶିଳୋଣାକାର ଭୂମି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ନଦୀମାନେ ଉପନଦୀମାନଙ୍କର ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ନିଜେ ନାନା ଶାଖାପ୍ରଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ପଟୁ ଜମା ହେବା ହେତୁରୁ ଏହି ଶାଖାପ୍ରଶାଖାମାନଙ୍କର ଗର୍ଭ ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମଭୂମି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭକ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ପ୍ରଧାନ ନଦୀରେ ପ୍ରବାହିତ ଜଳକୁ ବହି ନେଇ ନ ପାରି ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ବର ଦେଶକୁ

ବଲକା ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଏହି ବଲକା ଜଳ ଦା ବନ୍ୟାଜଳ
 ସିଙ୍କୋଣ ଭୂଖଣ୍ଡର ଉତ୍ତରଭାଗ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଏତଦ୍ୱାରା ନଦୀ ପାର୍ଶ୍ୱରେ

ସିଙ୍କୋଣାବାର ଦ୍ୱୀପର ଚିତ୍ର ।

ପ୍ରଚୁର ପଟୁ ଜମା ହୁଏ, ସୁତରାଂ କୂଳ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଯାଏ । ଏହିପରି ଦୁଇ
 ଶାଖା-ନଦୀତଟରୁ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ହିଲ୍ ଜାତ
 ହୁଏ । ସିଙ୍କୋଣ ଭୂମିର ସମୁଦ୍ର-ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶରେ ସତରଫତର ଏହିପରି
 ହିଲ୍ ଦେଖାଯାଏ । ନଦୀର ଉପର ଅଂଶରେ ଭୂମି ଉଚ୍ଚ ହେବା ସଙ୍ଗେ,
 ଶାଖା ନଦୀମାନେ ପଟୁ ଜମା କରି ପ୍ରଧାନ ନଦୀକୁ ବଢ଼ିନ୍ତି ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।
 ମାଥାରୁଣୀ ଓ ଜେଇଙ୍ଗୀ ନଦୀମାନ ଏହିପରି ଗଙ୍ଗା ନଦୀକୁ ବଢ଼ିନ୍ତି ହୋଇ
 ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି ।

ଗଙ୍ଗାର ସିଙ୍କୋଣ ଭୂମିର ମସ୍ତକ ମୁଣିଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ସୁଆ ନଗରର
 ନିକଟସ୍ଥ । ଏହିସ୍ଥାନ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳଠାରୁ ୧୨୩୧ ମାଇଲ ଏବଂ
 ଗଙ୍ଗାର ଦୀର୍ଘତମ ଶାଖା ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ସ୍ଥାନଠାରୁ ୩୨୭ ମାଇଲ

ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ବିକୋଶ ଭୂମିର ଯେଉଁ ଅଂଶ ସମୁଦ୍ରର ନିକଟତମ ତାହାକୁ ସୁନ୍ଦରବନ କହନ୍ତି ।

ସୁନ୍ଦରୀ ଗଛ ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜାତ ହେଉଥିବାବେଳେ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଭୂଗୋଳର ଗୋଟିଏ ନଗରରେ ଗଙ୍ଗାକୁ ବାହାରି ମୁଣିଦାବାଦ କରନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନଦୀର ନଗରରେ ଜେଲିଙ୍ଗା ନାମ୍ନୀ ଅତି ଗୋଟିଏ ଶାଖା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ଭୂଗୋଳର ଓ ଜେଲିଙ୍ଗା ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇ ଶାନ୍ତିପୁରର କିଛି ଭାଗରୁ ହୁଗୁଲି ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶେଷନାଗପୁର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ଦାମୋଦର ଓ ରୁପନାଗପୁର କଲକତା ଓ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ହୁଗୁଲି ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଅଛନ୍ତି, ଏହି କାରଣରୁ ହୁଗୁଲିର ସ୍ରୋତ ବାଧା ପାଇଁ “ଜେମସ୍ ଏବଂ ମେସା” ଚିତ୍ରା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ହୁଗୁଲି ନଦୀ ସାଗର ସ୍ନାତ୍ତରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଗୁରୁତ୍ବ ନାମକ ଅତି ଗୋଟିଏ ଶାଖା ମାଆଭଙ୍ଗାର କିଛି ମାଇଲ ତଳେ କୁଷ୍ଠିଆଠାରୁ ବାହାରି ଖୁଲ୍ଲି ଓ ବାଖରଗଞ୍ଜ କରନ୍ତି । ହୁଗୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ମଧୁମତୀ ନାମରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବାହ ଗୁଆଲୁନଠାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଅସାମରୁ ପ୍ରବାହିତ ମେସନା ସଙ୍ଗେ ତାହା କରନ୍ତି । ଅଗ୍ନି କୋଶରେ ମିଶି ଅଛି; ତଦନନ୍ତର ବାଖରଗଞ୍ଜ ଓ ନୂଆଖାଲ ଦୁଇ କରନ୍ତି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ ଶାଖାରୂପେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରର ଗତ ପଥ ଅତି ଅଟେ । କୈଳାସ ପର୍ବତର ବରଫ ନଦୀରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମାନସରୋବର ହ୍ରଦରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନିର୍ଗତ ହୋଇ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳମୁଖରେ ଚଳିତ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ସାନ୍ତୋ ଏବଂ ମିସ୍ମି ପର୍ବତ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଏହା ସାଦୟାଠାରେ ଅସାମରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ।

ତଦନନ୍ତର ଅସାମ ଭପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ-ବାହିନୀ ହୋଇ ଗାଡ଼େ ପାହାଡ଼କୁ ବୁଲି ବନ୍ଦୁବ ବାରିଶ କର ରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲାର ପଶ୍ଚିମରେ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ।

ଏହାର ସମସ୍ତ ଉପନାମାନ ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ବ ବା ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ କୋଶଅନ୍ତୁ ଏଥିରେ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି । ରାୟପୁର, ସକୋଂଷ ଏବଂ ଜଳନ୍ଦର ଉପନାମାନେ ଭୂଟାନରୁ ଏବଂ ତିସ୍ରା ଉପନାମା ସିକିମ୍‌ରୁ ବାହାରି ରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏଥିରେ ପଡ଼ି ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଅଟରୁଇ ନଦୀ ଜଲପାଇଗୁଡ଼ି ଜିଲ୍ଲାରୁ ବାହାରି ଦିନାଜପୁର ଦେଇ ଶୁକ୍ତସାହି ଜିଲ୍ଲାର ଚଲ୍ଲନ ହିଲ୍‌ରେ ପଡ଼ି ବରାଲ ନାମରେ ତହିଁରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ପାବନା ଜିଲ୍ଲାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଳିଅଛି । କରତୋୟା ଜଲପାଇଗୁଡ଼ି ଜିଲ୍ଲାରୁ ବାହାରି ରଙ୍ଗପୁର, ବଗୁଡ଼ା ଏବଂ ପାବନା ଜିଲ୍ଲା ଦେଇ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀର ନିମ୍ନଭାଗରୁ ନିର୍ଗତ ଧବଲେଣ୍ଡରୀ ନାମ୍ନୀ ଏକ ଶାଖା ତାକା ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମୁନ୍‌ସିଗଞ୍ଜଠାରେ ମେଘନାରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ସାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ଚଉସା ନଗରଠାରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗଳାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି । ତଦନନ୍ତର ସାରଣ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ଛପରା ତଳେ ଘର୍ଦ୍ଦାଣ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ବହି, ତହିଁ-ଉତ୍ତରେ ପୂର୍ବବାହିନୀ ହୋଇ ଦାନାପୁରର କିଶ୍ଟର ଉପରେ ଏହାର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଶୋନ ନଦୀର ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି ।

ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀ ପାଟନାର ବପରାତ ପାର୍ଶ୍ବରେ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତର କୂଳଅନ୍ତୁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି । ଗଣ୍ଡକୀ ତମ୍ବାରଣ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମସ୍ଥିତ ବୈବେଣୀ ଘାଟଠାରେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ।

ତଦନନ୍ତର ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ-ବାହନା ହୋଇଅଛି ।

ରାଜମହଲର ଗିରିମାଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସିବା ଯାଏ, ଗଙ୍ଗାର ମାର୍ଗ ପୂର୍ବାଭିମୁଖୀ, ତଦନନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବାଭିମୁଖୀ ଅଟେ । ମାର୍ଗର ଏହି ଅଂଶରେ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଉପନଦୀ କୁଶା ନେପାଳ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାରି ଭଗଲପୁର ତଳେ ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଳିଅଛି ।

ମହାନଦୀ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ ପାହାଡ଼ରୁ ବାହାରି ଛତାଲିଆ ନିକଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିଆ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ତଦନନ୍ତର ମାଲଦହ ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗୋଦାଗାଞ୍ଜୀରେ ଗଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି ।

ବଙ୍ଗଳାର ପଦ୍ମତମାଳା ଛନିଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଦିଗରେ ପ୍ରସାରିତ;
(୧) ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ହିମାଳୟ ପଦ୍ମତମାଳାର ଏକ ଅଂଶସ୍ବରୂପ ବିସ୍ତାରିତ,
(୨) ଶ୍ରେଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ,
(୩) ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପାକିସ୍ତାନ ସୀମା ଏବଂ ପୂର୍ବ ଋଷୀ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ବିସ୍ତାରିତ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଜିଲ୍ଲାର ରାଜମହଲ ଏବଂ ଖଡ଼୍ଗପୁର ପଦ୍ମତମାଳା, ଓ ଶୋଶନଦୀର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣ ସାହାବାଦର କାଇମୁର ପଦ୍ମତମାଳା, ଏମାନେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ୍ମତ ଶ୍ରେଣୀ ଅଟନ୍ତି । କାଇମୁର ପଦ୍ମତମାଳା ମଧ୍ୟ ଭାରତସ୍ଥିତ ବିନ୍ଧ୍ୟାଦ୍ରୁର ଶାଖା ଅଟେ ।

ଅତିଶୟ ଭକ୍ତ ଯୋଗୁଁ ଏକ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଧାନ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ ହୋଇ ସ୍ବରୁପ ହିମାଳୟ ପଦ୍ମତମାଳା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ୧୯୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଏବେଞ୍ଜ (ଗୋରାକା) ଏବଂ ୮୯୭୭ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଗ ହିମାଳୟର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଦୁଇଗୋଟି ଶୃଙ୍ଗ । ଅଗ୍ନେୟଗିରିର ଅଗ୍ନିପ୍ରସ୍ଥାତ ଯୋଗୁଁ ହିମାଳୟ ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଭକ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ହିମାଳୟର ଭକ୍ତର ବିଭେଦ ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ

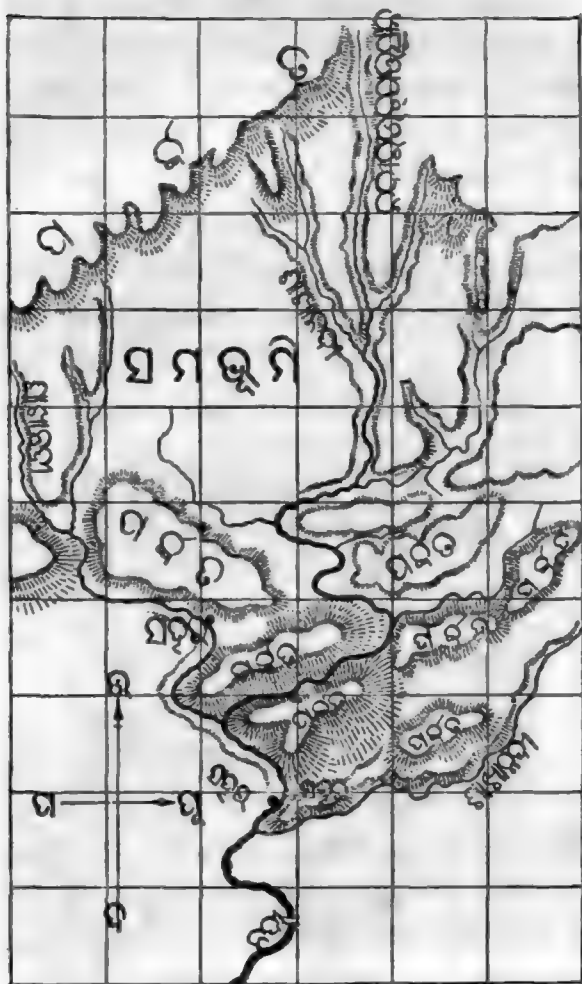
ଭୂଭିଦ ବୃକ୍ଷଗୋଚର ହୁଏ । ଏହାର ମୂଳ ପ୍ରଦେଶରେ କଦଳୀ, ବାଉଁଶ, ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କଟିବନର ବୃକ୍ଷ, କିନ୍ତୁ ଉପରକୁ ଗଲେ, ଓକ୍‌ଜାଙ୍ଗଲ୍ ସମକଟିବନର ବୃକ୍ଷମାନ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ତାହାର ଉପର ଭାଗରେ ହାଉ, ଦେବଦାରୁ ପ୍ରଭୃତି ଶୀତ କଟିବନର ଭୂଭିଦ ମିଳନ୍ତି । ମେରୁ ପ୍ରଦେଶର ଶୈବାଳ ସବୋପର ଭାଗରେ ଦେଶିକାକୁ ମିଳେ । ଦୁର୍ଗାମୀ ଗିରିନଦୀ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହିମାଳୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଉପତ୍ୟକାମାନ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ନଦୀ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ପର୍ବତମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵସ୍ଥ ପର୍ବତ ଦେଖାଯିବ । ଜଳ ସବୁଦିନ ନିମ୍ନଆଡ଼କୁ ଗତି କରେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗିରିଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ନିମ୍ନଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଥିବାରୁ, କ୍ରମେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମିଳିତ ହୋଇ ନଦୀରୂପରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପର୍ବତମାନେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ବା ମାଲାର ଆକାରରେ ଅଥବା ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଏକସି ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ପର୍ବତ-ମାନଙ୍କୁ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ କୁହାଯାଏ, ଯଥା ହିମାଳୟ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ; ଶେଷୋକ୍ତ ପର୍ବତମାନଙ୍କୁ ଗିରିପୁଞ୍ଜ ବୋଲାଯାଏ ।

ଶ୍ରେଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବତମାନ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ପର୍ବତମାଳାର ଉତ୍ତର ଏବଂ ପୂର୍ବଭାଗକୁ ବସ୍ତୁତ । ଏମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗ ପରେଶନାଥ, ୪୩୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ଏହା ହଜାରିବାଗ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଏବଂ ଜୈନ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ପାଞ୍ଚଜାୟ ବିପୁଳ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗମୁଖିତ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀମାନ ସମୁଦ୍ରକୁଳ ପ୍ରତି ଓ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ସମୁଦ୍ରର କ୍ଷୟ-କାର୍ଯ୍ୟର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ସମୁଦ୍ର-ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଭୂମି ସମାନରୂପେ କଠିନ ନୋହିବାରୁ ଉପସାଗର ଓ

ବିଦ୍ୟା, ଶ୍ରବଣ, ସମ୍ମାନ ଓ ସ୍ୱର୍ଗ ।

ଅନ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । କୋମଳ ମୃତ୍ତିକା ଶୀଘ୍ର କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ଉପସାଗର ଜାତ ହୁଏ; କଠିନ ମୃତ୍ତିକା ସମୁଦ୍ରର କ୍ଷୟ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବାରୁ ଅନ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ ରହେ ।

କୂଳରେ ଥିବା ଭୂମିର ପ୍ରକୃତ ଉପରେ କୂଳର ଅକୃତ କପରି ନିର୍ଭର କରେ, ତାହା ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପଥରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ସମୁଦ୍ରର ଉପବୃତ୍ତ ।

ବଙ୍ଗଳାର ଶାରବୃମି ନମ୍ମ ଓ ତେପା । ଓଡ଼ିଶାସ୍ଥିତ ଫଲ୍‌ସପପଥ୍ୟ ବା

ବିଜ୍ଞାନର ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ବ୍ୟାପ୍ତି ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ବସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଅନ୍ତ-
ତ୍ତାପ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଦୌ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ଉର ନିକଟରେ
ପ୍ରବାହିତ ସାମୁଦ୍ରିକ ସ୍ରୋତ ନଦୀଦ୍ୱାରା ଆମତ ବାଲୁକାକୁ ପ୍ରୁପାକାରରେ
ଜମା କରିଦେବ । ଏପରିଭାବରେ ପ୍ରୁପାକୃତ ବାଲୁକା ସ୍ଥଳେହେଁ, ଯେ
ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀଦ୍ୱାରା ବହୁ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧୁତ ହୁଏ । ମେଘନାର
ମୁହାଣ ଏକ ଚୂର୍ଣ୍ଣା ଲଲ୍ଲକାର ସମୁଦ୍ରକୁ ଏହି ଭରସ୍ସ ସ୍ଥାନରେ ବହୁ-
କାଳରୁ ଏପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧୁତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ବର୍ଷାକାଳରେ
ବୃହତ୍ ନଦୀମାନେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜଳ ଆନୟନ କରିନ୍ତି ଏବଂ
ତାହା ସଙ୍ଗେ ଆସୁଥିବା ପଟୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ଦୂରକୁ ନୀତ ହୁଏ;
ଅତଏବ, ନଦୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆମତ ପଟୁର ପରିମାଣ ଦେଖି ଭୂମି ସମୁଦ୍ର
ଭିତରକୁ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ମାତ୍ର ସିବାର ଆଶା କରାଯାଏ, ତେତେ
ମାତ୍ରବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ମେଘନା ମୁହାଣ ଏକ ତନ୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ
ସ୍ୱାପନାନଙ୍କରେ ବହୁପରିମାଣରେ ପଟୁ ଜମା ହେବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ବଙ୍ଗଳାର ଜଳବାୟୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଅଦ୍ରୁ । ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୋଟି
ରୁତୁ ଦେଖାଯାଏ—ନବେମ୍ବରଠାରୁ ମାର୍ଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୀତରୁତୁ, ଏପ୍ରିଲ-
ଠାରୁ ଜୁନ ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମରୁତୁ ଏବଂ ଜୁନ ମଧ୍ୟଭାଗଠାରୁ
ଅକ୍ଟୋବର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷାରୁତୁ ।

ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁଦ୍ୱାରା ବର୍ଷା ହୁଏ । (ମୌସୁମୀ ଶବ୍ଦ
ଅରବ “ମୌସିମ୍” ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ମୌସିମ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ରୁତୁ; ଜୁନଠାରୁ
ଅକ୍ଟୋବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବାୟୁ ବହୁଥିବାରୁ ତାହାର ଏପରି ନାମ
ହୋଇଅଛି) । ଏପ୍ରିଲଠାରୁ ଜୁନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ସ୍ଥଳ-
ଭାଗର ବାୟୁ ହାଲୁକା ହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ସେହି ବାୟୁର ସ୍ଥାନ
ପୂରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭାରତ-ମହାସାଗରରୁ ଯେଉଁ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପମୂର୍ତ୍ତି
ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ କହନ୍ତି ।

ପୁରୀ ଏକ ଉତ୍ତର-ବଙ୍ଗଳାରେ, ବିଶେଷତଃ ହିମାଳୟର ପାଦଦେଶରେ
ସଙ୍ଗାପେଷା ଅସ୍ଥିତ ପରମାଗରେ ବୃଦ୍ଧିପାତ ହୁଏ । ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି
ଜଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁସାରରେ ବଙ୍ଗଳାହତା ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗାପେଷା ଅସ୍ଥିତ

ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳ ।

ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ବହାରସ୍ଥିତ ସାହାବାଦରେ ସଙ୍ଗାପେଷା ଅସ୍ଥିତ
ବୃଦ୍ଧିପାତ ହୁଏ ।

ଧାନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିର ସଙ୍ଗପ୍ରଧାନ ଫସଲ । ଧାନ୍ୟ ଚିନିପ୍ରକାର ଯଥା ;

(୧) ଅଶୁ ବା ବଅଳ ଧାନ, ବୈଶାଖ ଏହାର ବୁଣା ସମୟ ଏକ ବର୍ଷ-
ଶେଷ କଟା ସମୟ । (୨) ଶାରଦ ଧାନ, ବୈଶାଖ ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଏହାର
ବୁଣା ସମୟ ଓ ମାର୍ଗଶିର ବା ପୌଷ କଟା ସମୟ । (୩) ତାଳୁଅ ଧାନ,
ଏହା ମାର୍ଗଶିରରେ ବୁଣା ଯାଇ ଖରାଦନ ଶେଷରେ କଟାଯାଏ । ଗହମ
ବହାରରେ ବୈଶାଖ ଶୋନନଦୀର କେନାଲଦ୍ୱାରା ଜଳପ୍ରାପ୍ତ ଭୂମିରେ
ଜନ୍ମେ । କଲକତା, ପାବନା, ତାକା ଏବଂ ଜଳପାଲ୍ଲୀରୁ ଚତୁର୍ଥାୟ-
ସ୍ଥିତ କିଛି ମାନଙ୍କରେ ହୋଟ ପ୍ରଭୃତ ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମେ । କଲକତା
ନିକଟରେ ହୋଟରୁ ଜାତ ହେବା ତନ୍ମୁଦ୍ୱାରା ଅଖା ପ୍ରଭୃତ କନିଷ୍ଠ ପ୍ରସୂତ
କରାଯାଏ । ଶୁକ୍ରପାଣି, ମାଲଦହ ଏବଂ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ କିଛି ମାନଙ୍କରେ

ହୋଟ ।

ରେଗମ ପ୍ରସୂତ ହୁଏ । ଶୁଣିଗଡ଼, ବରକର (ବର୍ଦ୍ଧମାନ କିଛି) ଏବଂ
ଗିରିଡ଼ (ହଜାରିବାଗ କିଛି) ରେ ପଥରକୋଇଲା ମିଳେ । ଅଖୁ, ମାଲ

(ବିହାରରେ), ହଳଦି, ପାନ, ଗୁଆ, ଗଛ। (ରାଜସାହି ଇନ୍ଦ୍ରାର ନାଉଁରା ସବୁଦିନରେ) ଅଫିସ, ଧୂଆଁପତ୍ର, ଚା (ବାଜିଲିଙ୍ଗ ପକ୍ଷୀରେ ଓ ତରୁଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଜଳପାଇଁଗୁଡ଼ର ଦୁଆର ଅଞ୍ଚଳରେ) ଓ ସିଙ୍ଗୋନା ବା କୁରନାଲନ୍ (ବାଜିଲିଙ୍ଗ ପାହାଡ଼ରେ) ହୁଏ ।

ପେସି, ସୋରିଷ, ଗବ ଏବଂ ଭଣି ତୈଳଦ ଗଛ ଅଟେ । ସାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରାର ରେବଲ୍‌ଗଛ ତୈଳଦ ଗଛର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳ ।

କଲିକତାରୁ ରାସ୍ତା ଦେବା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା :—

ହୋଟ, ଚା, ଅଫିସ, ତୈଳଦମଞ୍ଜି, ହୋଟରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜିନିଷ, ଚାଉଳ, ମାଲ, ଅପରିଷ୍କୃତ ଚମଡ଼ା ଓ ଚର୍ମ, ଲୁଗା (ଶ୍ରେଷ୍ଠନାଗପୁର ଓ ପଶ୍ଚିମ ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଙ୍ଗଲସ୍ଥିତ ପଲ୍ଲୀ, ବର ଏବଂ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷରୁ ଏକପ୍ରକାର ଖଟିଆରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଂ), କପାଡ଼ିଆରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟ, ରେସମ ଓ ଗହମ ।

ମାନଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ବିଷୟରେ ଉପଦେଶ ।

ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରବଣମାନଙ୍କୁ ନକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏକ ଦେଶର ମାନଚିତ୍ର ତାହାର ନକ୍ଷାମାପ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଏକ ସମତଳ ଭୂମି ଉପରେ, ଯଥା ଗୁହର ଚଟାଣ ଉପରେ, ଯେତେ ପରିମାଣ ସ୍ଥାନ ଅସ୍ବକାର କରେ ତାହାହିଁ ତାହାର ନକ୍ଷା । କାଗଜରେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ନକ୍ଷା ଟାଣିବାକୁ ହେବ, ତାହା ଯଦି କାଗଜ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ବସ୍ତୁକୁ ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ସାନ କରି କାଗଜ ଉପରେ ଆଙ୍କିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍କେଲ୍ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଧୂଳିରୁ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ମନେକର ଇନିଫ୍ଟ ଲମ୍ବ ଓ ଦୁଇଫୁଟ ଚୌଡ଼ାର ଖଣ୍ଡେ ସ୍କେଲ୍-ମେଜର ନକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ମନେକର ଏସ୍ଥଳରେ ଏହାକୁ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଆୟତନର ଦ୍ବାଦଶାଂଶ ଦ୍ବାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସୁବିଧାଜନକ । ତାହା-ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫୁଟକୁ ଏକ ଇଞ୍ଚରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ

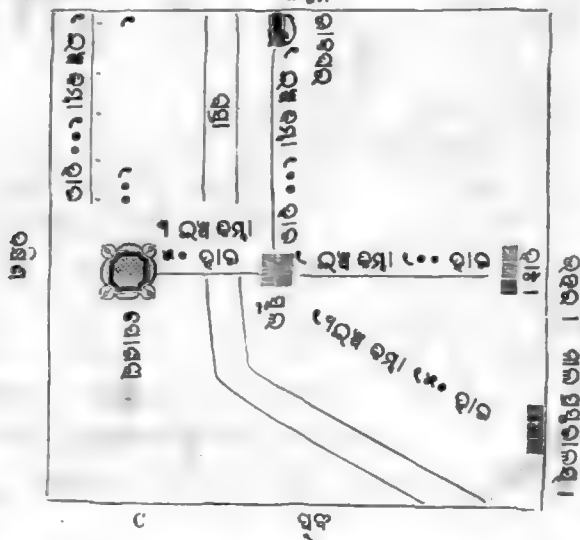
ସେହି କାରଣରୁ ନଦୀରେ ମେଳିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ତଳି ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଏକ ପ୍ରସ୍ଥ ଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

• ଲକ୍ଷ ।

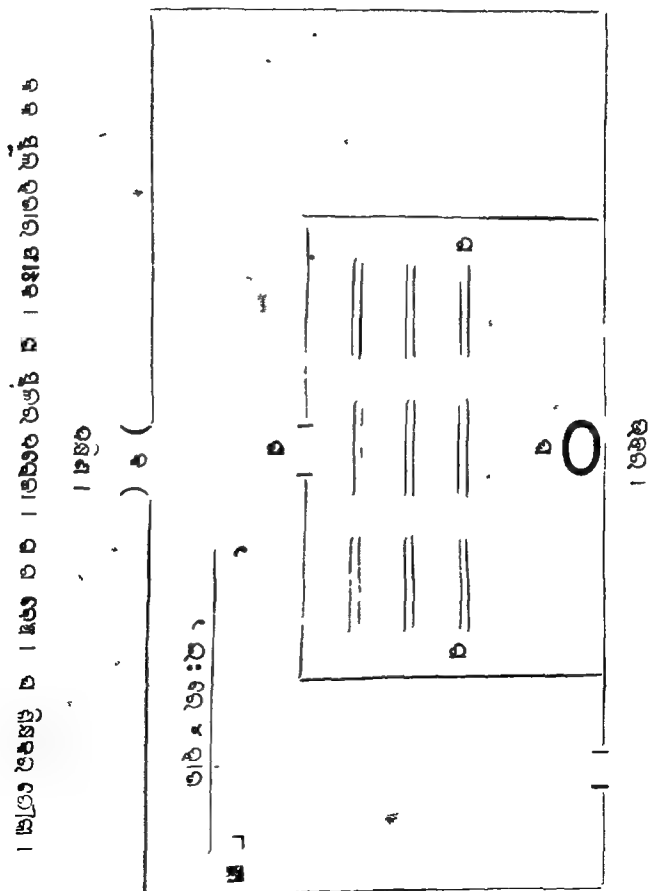
ନିମ୍ନରେ ଯେଉଁ ନଦୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦର୍ଶାଏ ତହିଁରେ ଲକ୍ଷ ଦୂରରୁ ଏକ ଲକ୍ଷ ଦୂର ପ୍ରକାଶ କରା ଯାଇଅଛି ।

ସମ୍ପ୍ରାମ୍

ଯେବେ କୌଣସି ସ୍କୁଲ ହିତାୟ ଦୈନିକ ୧୪ ହାତ ଓ ପ୍ରସ୍ତ ୧୨ ହାତ ହୁଏ, ତେବେ ୮ ହାତକୁ ଏକ ଇଞ୍ଚରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଅମ୍ବେମାନେ ଏହାର ଏକ ନକ୍ସା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପାରିବ ।

ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ସ୍କେଲରେ ମାନଚିତ୍ର କରାଯାଏ । ମନେକର

ମାଇଲ-ସ୍କେଲ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦୀର୍ଘ ଏବଂ ଚକ୍ରାଂଶ ୬ ମାଇଲ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ
ଅଛି । ତାହାହେଲେ ଜଣାଗଲା ଯେ ଏକ ମାଇଲକୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଇଞ୍ଚରେ
ବ୍ୟକ୍ତ କରି ମାନଚିତ୍ର ଟଣା ଯାଇଅଛି । ଯେତେ ଇଞ୍ଚା ତେତେ ସ୍କେଲରେ
ମାନଚିତ୍ର ଟଣା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସମାନ୍ତ୍ରପାତ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଦୂରତା
ଜାହାଜ୍ଵାରା ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ତାହା ଜଣା ପଡ଼ିବ ।

ଏକ ମାଇଲକୁ $\frac{1}{2}$ ଇଞ୍ଚଦ୍ଵାରା ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ମାନଚିତ୍ରରେ ୧୦ ଇଞ୍ଚ
ଦ୍ଵାରା କେତେ ଦୂରତା ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

$$\frac{1}{2} \text{ ଇଞ୍ଚ} = ୧ \text{ ମାଇଲ}$$

$$୧ \text{ ଇଞ୍ଚ} = ୪ \text{ ମାଇଲ}$$

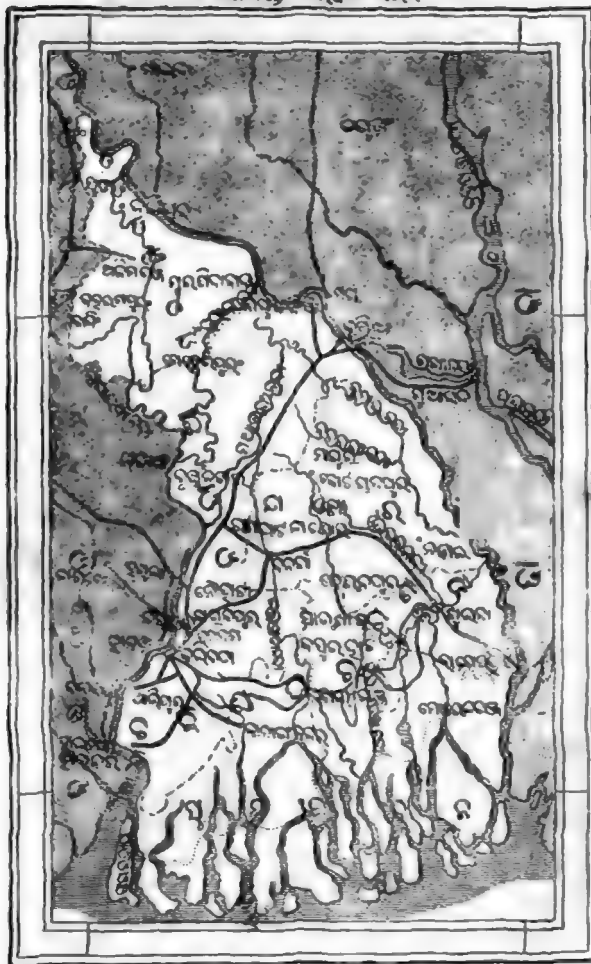
$$୧୦ \text{ ଇଞ୍ଚ} = ୪ \times ୧୦ = ୪୦ \text{ ମାଇଲ}$$

ଗତ ଲୋକ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ବଙ୍ଗାଳାର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା
୭୪,୭୪୪,୮୭୭ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୁ ୪୯,୭୮୭,୩୯୯ ଏବଂ ମୁସଲମାନ
୨୫,୪୯୫,୩୪୪ । ବଙ୍ଗାଳାର ଅତି ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ନଗରବାସୀ
ଅଟନ୍ତି । ୫୦୦୦୦ ରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ନଗର ସଂଖ୍ୟା ଏ ପ୍ରଦେଶରେ
ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦେଖା ଯାଏ । କଲିକତା, ୯୪୪,୯୯୦;
ହାବଡ଼ା ୧୫୭,୮୪୭; ପାଟନା ୧୩୫,୧୭୭; ତାକା ୯୦,୭୭୯;
ଗସ୍ତା ୭୦,୯୮୭; ଦରଭଙ୍ଗା ୭୫,୯୯୦; ଭଗଲପୁର ୭୫,୨୭୩;
ଶୁପ୍ରା ୪୫,୩୯୭; ମୁର୍ଶିରା ୩୫,୮୮୩ ଏଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗାଳାର ପ୍ରଧାନ
ନଗର ଅଟନ୍ତି । କଟକ ନଗରରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୭୦ ହଜୁସ୍ତ ।

ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି, ରାଜସାହି, ତାକା ଏବଂ ଚଟ୍ଟୋମ ବିଭାଗମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗମାନଙ୍କରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
ଅପେକ୍ଷା ଖୁବ୍ ଅଧିକ । ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବିଭାଗରେ ହିନ୍ଦୁ ୬ ମୁସଲମାନ

ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବିଭାଗ

ମାନ୍ଦବ୍ୟ ୧ ଭାଗ-ମାନ୍ଦବ୍ୟ

ନିମ୍ନ ଭାଗ-----

ଉଚ୍ଚ -----

ନିମ୍ନ ଭାଗ-----

ଅଧିକାର କ୍ଷେତ୍ର-----

ପ୍ରାୟ ସମସଂଖ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ଭଜସାହି ଏକ ପୁରାବସର ବଜ୍ରମାନଙ୍କରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଗତକର ୫୦ ଅଧିକ । ବଜ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ଥେଟିକ୍ସ ଅଧୀନସ୍ଥ ଭଜ୍ୟ ୧ ଗୋଟି ବଜ୍ରରେ ବରୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଜ୍ର ଜଣେ କର୍ମଗନରଙ୍କ ଅଧୀନ, ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଭଜ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭଜ୍ୟର ଶାସନର ପୁରୁଷା ପାଇଁ ତାହା ଏକାଧିକ ସବୁବିଜ୍ଞାନରେ ବରୁ ।

ନଅଗୋଟି ବଜ୍ର, ଯଥା :

			କର ସଂଖ୍ୟା ।
ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବଜ୍ର	...	...	୮୧,୧୧,୫୭୭
ବର୍ତ୍ତମାନ	...	...	୮୨,୪୪,୮୪୭
ଭଜସାହି	...	...	୮୪,୮୧,୭୮୮
ଭାଜା ...	...	...	୧,୦୮,୦୭,୭୭୦
ଭୂଟଗା	...	...	୪୭,୪୪,୨୫୧
ପାଟନା	} ବଜ୍ରର	...	୧,୫୫,୧୨,୧୧୭
ଭଗଲପୁର		...	୮୭,୨୧,୪୮୪
ଓଡ଼ିଶା	...	...	୪୫,୪୧,୪୫୨
ସ୍ଥେଟିକ୍ସଗପୁର	...	...	୪୧,୦୧,୦୮୭

ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବଜ୍ର ।

ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି ବଜ୍ରରେ ଭଜ୍ୟମାନ ଯଥା,

ତବିଗପରଗନା,

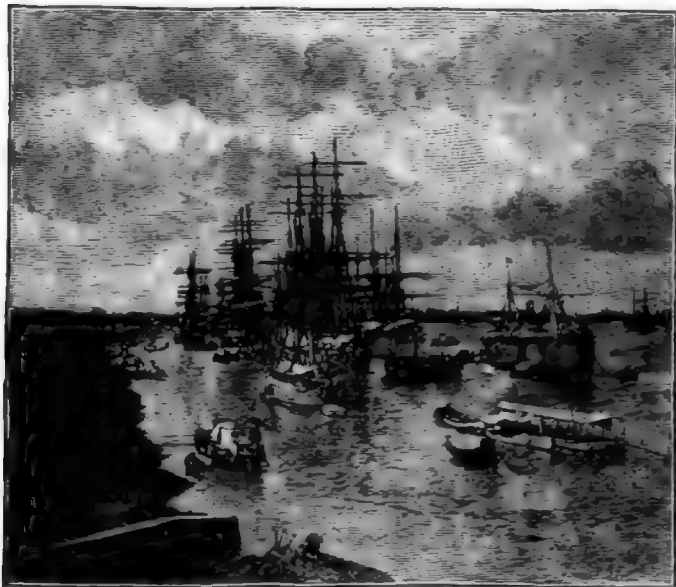
ନଦୀ,

ମୁଣିଦାବାଦ

ଯଶୋର,

ଖୁଲନା

ଭାରତବର୍ଷର ରାଜଧାନୀ କଲିକତା ହୁଗୁଲ୍ଲାନଦୀ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ହୁଗୁଲ୍ଲାନଦୀ ଯେଉଁଠାରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି, ସେଠାରୁ

ହୁଗୁଲ୍ଲାନ ନଦୀ, କଲିକତା ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସାଗରସ୍ତ୍ରୀୟଠାରୁ ଏହା ୮୩ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । ଗୋଟିଏ
ପୋଲଦ୍ୱାରା କଲିକତା ହାବଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ହାବଡ଼ା
ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ଅଧୀନ ଓ ଏଥିରେ ବର୍ଦ୍ଧମାନ କମିଶନରଙ୍କ
ଅଧୀନସ୍ଥ ଏକ ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମା ସ୍ଥାପିତ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ନାମେ କାଲୀଘାଟ, ସୁତାନ୍ତୁଳୀ ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଏହି
ତିନିଗୋଟି ଗ୍ରାମ ସମ୍ମିଶ୍ର ଅରଜଙ୍ଗଜେବକ ପୌଡ଼୍ର ଓ ବଙ୍ଗାଲର ସୁବାଦାର

ମାଲବିକ ବୁଦ୍ଧିବତ୍ତ

ମାଲବିକ ବୁଦ୍ଧିବତ୍ତ

ଅକ୍ଷୟବୃକ୍ଷମାନଙ୍କଠାରୁ ୧୭୧୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କ୍ରମେ କିଛି ଅଧୁନିକ କଳ-
କଳାର ଭିତ୍ତ ସଂସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିରାଜ-

ଚାନ୍ଦବନ୍ଦି ବାଟ, ଭିତ୍ତ ବନ୍ଦି, ବରବରା ।

ଭବିଷ୍ୟତ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବା ପୁରାତନ ଫୋର୍ଟ ଭରଲ୍ୟାସ୍ ଦୁର୍ଗର
ତତ୍ତ୍ୱସ୍ଥାପନରେ ଏହି ନଗର କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ନବାବଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜମାନେ ସନ୍ଧିସ୍ଥାପନ କରିବାପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥିବା ଫୋର୍ଟ
ଭରଲ୍ୟାସ୍ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ନଗରର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥିତ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
ମଇଦାନ ଉପରେ ଅଧୁନିକ ଫୋର୍ଟ ଭରଲ୍ୟାସ୍ ଦୁର୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି

ଦୁର୍ଗର ଉତ୍ତରରେ ଭାରତ ରାଜପ୍ରଦାନସ୍ଥର ଶାନ୍ତିକାଳୀନ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଏବଂ ହାଇକୋର୍ଟ ଅଛି ।

କଲକତାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୃହତ୍ ଅନ୍ତଃଜାତୀୟ ମଧ୍ୟରେ ହାବଡ଼ା ପୋଲ ନିକଟରେ ଥିବା ଟାଙ୍କିଶାଳ, ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜ, କଲକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିନେଟ ସଭାଗୃହ, ଏବଂ ଉତ୍ତରରେ ଦେଶୀୟ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ କାଶିପୁରର ସରକାରୀ ଲୋଡ଼ିଓ ଓ ଇସ୍ଲାମିକ ଶାଳା କାରଖାନା ଘର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

କଲକତାର ବିପ୍ଳବପାର୍ଶ୍ୱ ଏବଂ ହାବଡ଼ାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶିବପୁରଠାରେ ସରକାରୀ ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ କଲେଜ ଏବଂ ଉତ୍ତର ଦିଗ-ଆଲେକନା ପାର୍ଲି ବୃହତ୍ ଉଦ୍ୟାନ ଅଛି ।

କଲକତାର ଉତ୍ତରରେ ଏବଂ ହୁଗୁଲିର ଦକ୍ଷିଣକୁଳରେ, ଦମ୍ପଦମ୍ ଓ ବାସକପୁରଠାରେ ସୈନ୍ୟନିବାସମାନ ଅଛି । ବାସକପୁରର ବିପ୍ଳବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ନଦୀର ଅରପାଖେ ପୁରାତନ ଦିନାମାର ଉପନିବେଶ ଶ୍ରୀରାମପୁର ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ୧୮୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲା ।

ନଦୀଅଞ୍ଚଳ ଚବିଶପରଗନାର ଉତ୍ତରରେ ଅଛି । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା ଜେଲଙ୍ଗୀ-କୁଳସ୍ଥିତ କୃଷ୍ଣନଗରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ । ନବଦ୍ୱୀପ ସଂସ୍ଥାପନ ଟୋଲ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭୂଗର୍ଭାଧୀକୂଳସ୍ଥିତ ନଦୀ ଏବଂ ହୁଗୁଲିନଦୀ କୁଳସ୍ଥିତ ଶାନ୍ତିପୁର ନଦୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ବଡ଼ ସହର ।

ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲା ନଦୀୟା ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଜେଲଙ୍ଗୀ ନଦୀଦ୍ୱାରା ତାହାଠାରୁ ବିଭକ୍ତ । ଭୂଗର୍ଭାଧୀକୂଳସ୍ଥିତ ବଙ୍ଗଳାର ନିବାସମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ରାଜଧାନୀ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଏହି ନଗରର ସଂସ୍ଥାପକ ମୁର୍ଶିଦ୍ କୁଲିଶାହ ନାମାନ୍ୱୟରେ

ଏହାର ନାମ ହୋଇଅଛି । ବଙ୍ଗଳାର ନାମମାତ୍ର ନବାବ୍ ନାଜିମ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଥିବା ବରହମ-ପୁର ନଗରରେ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମାମାନ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବାସନର ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ବଂସା କାନଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହା ବରହମପୁରର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ତବିଶପରଗଣାର ପୁର୍ବରେ ଯଶୋର ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର ସଦର ମହକୁମା-ମାନ ଭୈରବ ନଦୀକୂଳସ୍ଥିତ ଯଶୋର ନଗରରେ ଅଛି । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଜନଶାଳୀ ସହର କୋଟ୍‌ବ୍‌ନପୁର କବିତ୍ବ ନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଖୁଲନାଜିଲ୍ଲାକୁ ଯଶୋର ଜିଲ୍ଲାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରା ଯାଇଅଛି । ଏହାର ସଦରମହକୁମାମାନ ଭୈରବକୂଳସ୍ଥିତ ଯଶୋର ନଗରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ । ଏଠାରେ ସୁନ୍ଦରବନରୁ ନୌକାଦ୍ୱାରା ଆମତ ବାଣିଜ୍ୟ-ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ସରବରାହ କରା ଯାଉ ଥିବାରୁ ଏହା ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

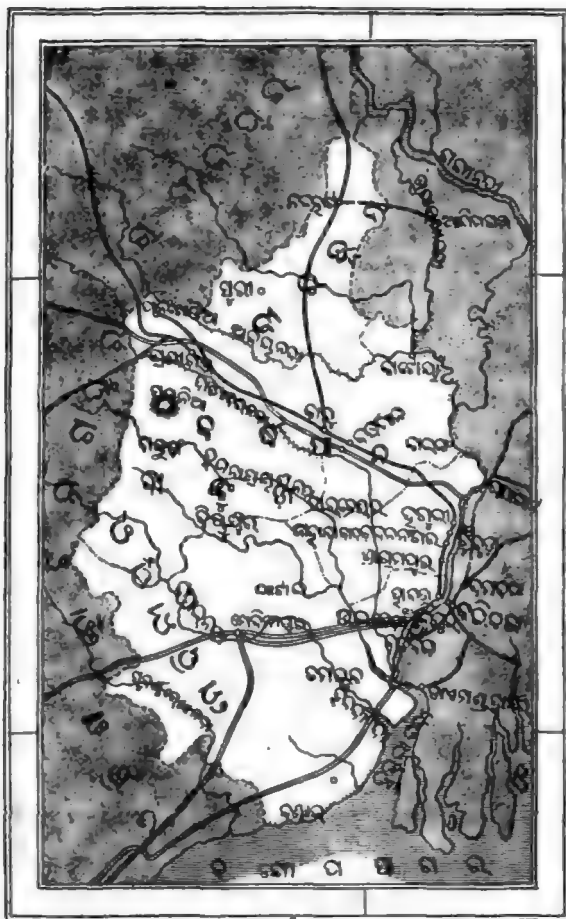
ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗ ।

ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗର ଉତ୍ତରରେ ସାନ୍ତାଳ ପରଗଣା ଏବଂ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲା; ପୁର୍ବରେ ଭୃଗୁରଥୀ; ପଶ୍ଚିମରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ (ଓଡ଼ିଶା) ଏବଂ ଛୋଟ ନାଗପୁରରେ ମାନଭୂମ ଓ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାମାନ; ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା (ଓଡ଼ିଶା) ।

ଉତ୍ତରରେ କାରଭୂମ; ତାହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ବର୍ଦ୍ଧମାନ; ବର୍ଦ୍ଧମାନର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପୁର୍ବରେ ହୁଗୁଲ୍ଲୀ; ଏବଂ ହାବଡ଼ାର ପଶ୍ଚିମ ଓ ବାଙ୍କୁଡ଼ାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଏହି ବିଭାଗର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମବର୍ତ୍ତୀ ମେଦନୀପୁର ଏହି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ବର୍ଷ ମାନ ବିଭାଗ

ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୩୫-୩୬ ମସିହା

ବିଭାଗୀୟ ———— ମାସ .....
 ଦିଗ୍ରାମ ———— ମାସ .....
 ଶେଷ ————

ଘେଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବତମାନ କେତେ ଗୁଡ଼ଏ ନଦୀର
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ । ଅଳ୍ପ ନଦୀ ବର୍ଷମାନ ଜିହ୍ଵାରୁ ବାରତ୍ସମ ଜିହ୍ଵାକୁ ବଢ଼ନ୍ତି
କରି କଟକସ୍ଵାଂରେ, ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

ବୌଦ୍ଧ ବାଜସର ।

ଦାମୋଦର ନଦୀ ବର୍ଷମାନକୁ ବାକ୍ସୁତାରୁ ବଢ଼ନ୍ତି କରି ଫଲ୍‌ଟାର
ବିପ୍ରାଣିତ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ହୁଗୁଲ୍ଲରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

ଦାରକେଶ୍ଵର ନଦୀ ବାକ୍ସୁତା ଜିହ୍ଵା ମଧ୍ୟଭାଗ ଦେଇ ଭୂପନାସ୍ଵୟଶ
ନାମରେ ଦାମୋଦରର ୨ ମାଇଲ ତଳେ ହୁଗୁଲ୍ଲ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ
ଥାନ୍ତି ।

ବର୍ଷମାନ ଜିହ୍ଵା—ବର୍ଷମାନ ଏକ ଭୁବନେଶ୍ଵର ଏହି ଜିହ୍ଵାର ପୁରଗୋଟି
ପ୍ରଧାନ ନଗର । ବର୍ଷମାନ ନଗର ବଙ୍ଗଳାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର

ବର୍ଷମାନ ମହାଶୁକ୍ରାବତ ବାସସ୍ଥାନ । ଦାମୋଦର କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ
ରାଣୀଗଞ୍ଜ ପଥର କୋଇଲା ରସ୍ତା ନିର ବେନୁସ୍ଥଳ ।

ବୀରଭୂମ ଜିଲ୍ଲା—ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ସୁଝାଠାରେ
ଅବସ୍ଥାପିତ ।

ବାଙ୍କୁଡା ଜିଲ୍ଲା—ରୂପନାଗପୁର ଗରବର୍ତ୍ତୀ ବାଙ୍କୁଡା ନଗରରେ
ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ଅଛି । ବସ୍ତୁପୁର ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଏକ
ସବୁଜବନର ସଦରମହକୁମା ଏବଂ ଏହା ବାଙ୍କୁଡାପଥର ଜନଶାଳୀ ।

ମେଦନୀପୁର ଜିଲ୍ଲା—ଏହା ବଙ୍ଗାଳାର ଏକ ବୃହତ୍ତମ ଜିଲ୍ଲା । କଂସାର
ନଦୀକୁଳସ୍ଥିତ ମେଦନୀପୁର ନଗରରେ ଏହାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ଅଛି ।

ହୁଗୁଲି ଜିଲ୍ଲା—ବଙ୍ଗାଳାରେ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଉପ-
ନିବେଶ ସ୍ଥଳ ହୁଗୁଲି ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ନଗର । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀରେ
ପଟୁ ପଡ଼ି ହୁଗୁଲିଠାରୁ ୫ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସାତଗାଁ ନଗରର ଗୌରବ
ଲୁପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ, ପୋର୍ତୁଗୀଜମାନେ ୧୫୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ
ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଆଇନ ଆକବରରେ ସାତଗାଁର ନାମ
ଏକ ସରକାର ବା ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ
ସମୟରେ ପର୍ତୁଗୀଜ ଉପନିବେଶ ବିନଷ୍ଟ ହେବା ଉତ୍ତରୁ ଇଂରେଜମାନେ
୧୬୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାକୁ ଅସ୍ୱକାର କରିଥିଲେ ।

ହୁଗୁଲିର ଏକ ଅଂଶ ଚୁଠୁଡା ଓଲନ୍ଦାଜମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଅସ୍-
କୃତ ହୋଇଥିଲା । ହୁଗୁଲିନଦୀ ଉପରେ, ଚୁଠୁଡା ତଳେ ଅବସ୍ଥିତ,
ଚନ୍ଦନନଗର ୧୭୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସିମାନଙ୍କର ଅସ୍ୱକାରକୁ
ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତାରକେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ହୁଗୁଲି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

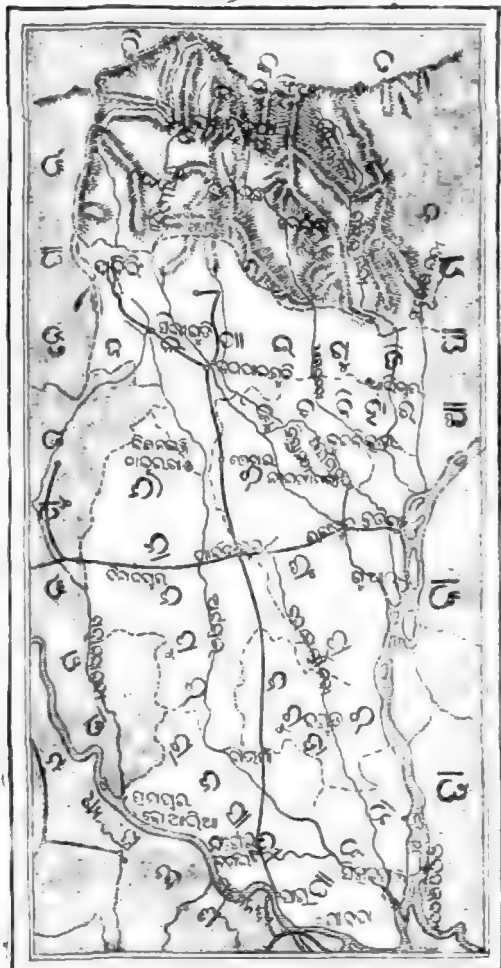
ରାଜସାହି ବିଭାଗ ।

ରାଜସାହି ବିଭାଗର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତ; ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର
ନଦୀ; ଦକ୍ଷିଣ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଗଙ୍ଗା ବା ପଦ୍ମା; ପୂର୍ବରେ ନେପାଳ,

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ।

ଗୁନସାହାବିଭାଗ

ମାସିକ ୧୦-୪୮୩୩୩

ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ————
ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ————

ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଚୀନ ।

ମେଣ, ଏବଂ ମହାନଦୀ ନଦୀମାନ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠିଆ ଓ ମାଲଦହ ଜିଲ୍ଲାମାନ । ଏହାର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବରେ ଭୂଟାନ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ । କୁଚିହାର ଓ ଶିବମର କରଦରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଜସାହ ବରଗର ଜମିଗନରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିମାଣରେ ଅସ୍ଥପତ୍ୟ ଅଛି ।

କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଗଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବସ୍ତୁତ ସିଂହଲିଲା ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଶୀର୍ଷ ପ୍ରଦେଶ ଦେଇ ବ୍ରହ୍ମିଶ ରାଜ୍ୟ ବସ୍ତାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୀମାସୂଚକ ସ୍ତମ୍ଭ ନେପାଳକୁ ବ୍ରହ୍ମିଶ ରାଜ୍ୟରୁ ବିଭକ୍ତ କରୁଅଛି । କାଞ୍ଚନଜଙ୍ଗର ଉତ୍ତରରେ ଏହି ସୀମା ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଫେରି ଡାକ୍ତିଆ ପର୍ବତକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଖେଲ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଇ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଆସି ବଙ୍ଗାଳାର ସମଭୂମିରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି ।

ରାଜସାହ ବରଗରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଜିଲ୍ଲାମାନ ଅଛି ;

ଉତ୍ତରରେ ଦାକ୍ଷିଣ, ଏବଂ ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି ; ପୂର୍ବରେ ରଙ୍ଗପୁର ; ପଶ୍ଚିମରେ ଦନାଜପୁର ; ରଙ୍ଗପୁରର ଦକ୍ଷିଣରେ ବଗୁଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ରାଜସାହ, ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରେ ପାବନା ।

ପର୍ବତୋପରିସ୍ଥିତ ଦାକ୍ଷିଣ, ତାହାର ପଦ୍ମପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ତରୁ ସମଭୂମି, ଏବଂ ଜଳପାଇଗୁଡ଼ିର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ଦୁଆର କୁହାଯାଏ, ଏହି ସ୍ଥାନମାନ ଚାହିଁ ଉପାଦାନର ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥଳୀ ।

ଶିବମ ରାଜ୍ୟଠାରୁ ତପ୍ତାର ବୃହତ୍ ଉପନଦୀ ରଙ୍ଗନଟ୍ଟାବା, ନେପାଳ ରାଜ୍ୟଠାରୁ ସୀମାନ୍ତସୂଚକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ସିଂହଲିଲାବା ଏବଂ ଭୂଟାନ ରାଜ୍ୟଠାରୁ ସୀମାନ୍ତସୂଚକ ରେଖା ଖେଲ ପର୍ବତମାଳାଦ୍ୱାରା, ଦାକ୍ଷିଣ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଶିବମର ଅସର୍ୟ୍ୟ ଅସୁବାସୀ ଲେପଚୁମାନେ, ଭୂଟାନର ଭୂମିଆମାନେ, ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣର ଚକଟାପୁମାନେ ବୌଦ୍ଧ-ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । ପୁରୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଭାରତର ସର୍ବାଂଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

ଲେଲିପ ଶିରସକଟ ଓ ଶିବମର ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତିନିଦିନ
ପରମ, ମାଳଗାରୁ ଲଙ୍ଗୁଡ଼, ମୁଗନାର ଏକ ଟାଙ୍ଗଣା ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ
ଅସେ । ଶିବମର ରାଜା ଏକ ବୃତ୍ତିଶ ପରାଜିତାର ଏକେକ୍ଷ ନାଟକରେ
ବାସ କରନ୍ତି । ଶିବମର ଲେକସଂଖ୍ୟା ୩୮,୭୦୨ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ତଥା ମଠର ଅବସ୍ଥା ।

ଲେକସଂଖ୍ୟା ସମୟଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶତକର ୧୨ ଜଣ ଲେକ
ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ରୁଟାନର ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କ ପଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦୀର୍ଘ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ
ଜଳପାଇଁ ଗୁଡ଼ା କିଛି ଦିୱା ନଦୀଠାରୁ ସକୋଷ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁତ
ହୋଇ ରହିଅଛି । ସକୋଷ ନଦୀ ଏହାକୁ ଆସାମର ଗୁଆଲପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲା
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛି ।

ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ତପ୍ତାକୁଳସ୍ଥିତ ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି ନଗରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉକ୍ତ ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତମ ପାର୍ଶ୍ବରେ କୁଚବନ୍ଦାର ଦେଶୀୟ ସ୍ବଜ୍ୟ । କୁଚବନ୍ଦାରର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୫୨୭,୦୩୭ ଏବଂ ଏହାର ସ୍ବଜ୍ୟାଳୀ କୁଚବନ୍ଦାର ଟର୍ସା ନଦୀର କୂଳରେ ଅଛି ।

କୃଷକମାନେ କାମ କରୁଛନ୍ତି ।

ଜଳପାଇଗୁଡ଼ିର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବରେ ରଙ୍ଗପୁର ଜିଲ୍ଲା । ରଙ୍ଗପୁରର ଦକ୍ଷିଣରେ ବଗୁଡ଼ା ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଦିନାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା ।

ସ୍ବଜ୍ୟାଳୀ କୁଚବନ୍ଦାର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ତନ୍ଦାନକ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ରାମପୁର କୋଆଲ୍‌ଆଠାରେ ଗଞ୍ଜା କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି କୁଚବନ୍ଦାର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ କୋଣରେ ପାବନା ଜିଲ୍ଲା । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର

ସଦର ମହଲ୍ଲାମା ତନ୍ନାମକ ନଗର ଗଙ୍ଗାର ଏକଶାଖା ଇନ୍ଦ୍ରାମଞ୍ଜୁଳରେ
ଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରାମଞ୍ଜୁ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ତାଙ୍କା ବରୁଗ ।

ଭୁଜସାହି ବରୁଗର ଘୁଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କା ବରୁଗ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କା ମୈମନ-
ସିଂହ, ଫରଦପୁର ଏବଂ ବାଗରଗଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାମାନ ଅଛି ।

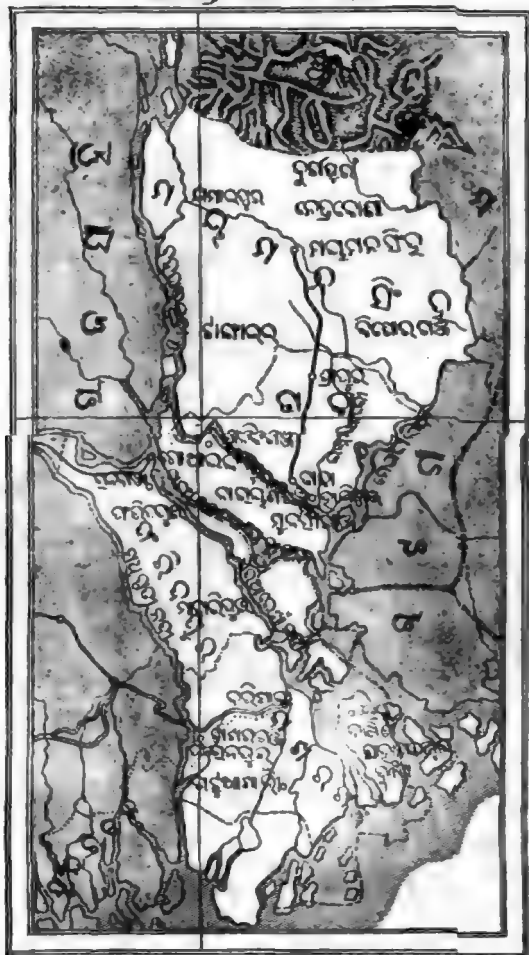

ଏ ବରୁଗର ଦୃଶ୍ୟ ।

ଏହି ବରୁଗର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଏବଂ ମୈମନସିଂହ ଜିଲ୍ଲା ଛୁଟା
ସମସ୍ତ ତାଙ୍କା ବରୁଗ ବିକୋଶ ଭୂମିରୁ ସମୁପ୍ତ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ
ଗାବେ ପଟ୍ଟମାଳା, ପଶ୍ଚିମରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଓ ମଧୁମଞ୍ଜୁ, ଦକ୍ଷିଣରେ ବଙ୍ଗୋପ-
ସାଗର, ଏବଂ ଘୁଙ୍ଗରେ ଅସାମର ସିଲହଟ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଗୁଡ଼ଗାଁର ସିପୁର
ଏବଂ ନୁଆଲି ଜିଲ୍ଲାମାନ ।

ଗାନ୍ଧୀ ବିଜେଗ

ମାତ୍ର ୧ ଟଙ୍କା = ୪ ମାତ୍ର

ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ

ବିଶ୍ୱ ଗ୍ରାମ .....

510-444-4444

ଅଭିନବ ପ୍ରସ୍ତୁତ.....

ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉପ

ବଙ୍ଗଳାର ଇଞ୍ଚାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୈମନସିଂହ ବୃହତ୍ତମ । ଏହାର ସଦର ମହକୁମା ମୈମନସିଂହ ନଗରରେ; ଏହି ନଗର ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରହ୍ମପୁର କୁଳରେ ସ୍ଥିତ । ଟାଙ୍ଗାଭଲ୍, ଜମାଲପୁର ଏବଂ କିଶୋରଗଞ୍ଜ ଏହି ଇଞ୍ଚାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ନଗରମାନ ।

ଦେଶୀୟ ଚକ୍ର ।

ତାହା ଇଞ୍ଚାର ସଦର ମହକୁମା ତାହା ନଗରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ବୁଢ଼ୀ ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ସ୍ଥିତ । ଧବଳେଶ୍ଵର ଏକ ଅଂଶକୁ ବୁଢ଼ୀଗଙ୍ଗା ବୋଲିଯାଏ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାହା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଏବଂ ୧୭୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଠାରୁ ମୁର୍ଶିଦାବାଦକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଏକଶାଖା ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ।

ଧକଲେଖାରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହାର ଉପରେ ଥିବା ନାବୁଣଗଣ୍ଡରେ
ହୋଟ ପ୍ରଭୃତ ପରିମାଣରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

ଫରଦପୁର ଜିଲ୍ଲା ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣରେ । ଏହାର କିଛି ଦକ୍ଷିଣରେ
ଏରିଆଲ୍‌ଗାଁ ନାମକ ଏକ ଶାଖା ଗଙ୍ଗାକୁ ବାହାର ଦକ୍ଷିଣ ଧୂବଦଗକୁ
ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ମେଘନା ମୁହାଣରେ ପଡ଼ିଅଛି । ମାଦାରପୁର ନାମକ
ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନଗର ଏହାର କୁଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ମେଘନା ମୁହାଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଦକ୍ଷିଣ ଶାହାବାଜପୁର ଦ୍ଵୀପ ବାଝରଗଣ୍ଡ
ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମା ବରିସାଲ ଏରିଆଲ୍‌ଗାଁର
ଏକ ଶାଖା ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମଧୁମଞ୍ଜ ଡାଲରେ ଥିବା ପିଲେଜପୁର
ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରଧାନ ନଗର ।

ଚଟୁଗ୍ରାମ ବିଭାଗ ।

ଚଟୁଗ୍ରାମ ବିଭାଗର ଉତ୍ତରରେ ମୈମନସିଂହ ଓ ସିଲହଟ ଏକ
ପାଟଣାୟୁ ସିପୁର ନାମକ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ; ପୂର୍ବରେ ଲୁଷାର ପାହାଡ଼ ଓ
ବ୍ରହ୍ମଦେଶ; ଦକ୍ଷିଣରେ ନେଆଫ୍ ନଦୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଆକାୟୁବ ଜିଲ୍ଲା;
ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ମେଘନା ମୁହାଣ ଏବଂ ନଦୀ ।

ଏହି ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲାମାନ ଯଥା, ଉତ୍ତରରେ ସିପୁର, ସିପୁରର ଦକ୍ଷି-
ଣରେ ନୁଆଖାଲି, ଏବଂ ନୁଆଖାଲିର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ପାଟଣାୟୁ ଅଂଶ
ସହିତ ଚଟୁଗ୍ରାମ ଜିଲ୍ଲା । ମେଘନାସ୍ଥିତ ହାତଥ ଏବଂ ଶଗଦ୍ଵୀପ ଦ୍ଵୀପପୁଞ୍ଜ
ନୁଆଖାଲି ଜିଲ୍ଲାର, ଏବଂ ବଙ୍ଗୋପସାଗରସ୍ଥ କୁଟବଦଥ ଓ ମାସଖାଲ୍
ଦ୍ଵୀପମାନ ଚଟୁଗ୍ରାମ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ମେଘନା ଛଡ଼ା କର୍ଣ୍ଣପୁଲ୍ ଓ ଫେନିନାମ୍ନୀ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ନଦୀ
ଏହି ବିଭାଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । କର୍ଣ୍ଣପୁଲ୍ ଲୁଷାର ପାହାଡ଼ରୁ
ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଚଟୁଗ୍ରାମ
ମାଲ୍‌ଲ ଡାଲେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଫେନି ପାଟଣାୟୁ ସିପୁରରୁ

ଗୁଣ୍ଟ ଗାଁ ବିଭାଗ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଭାଗରେ

ବିଭାଗ ସୀମା-----
 ଦିଗ୍‌ଗୁଣ୍ଟ ସୀମା-----

ଅନନ୍ତରୀକ୍ଷା -----

ନଗର ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣକୁ ପ୍ରବାହିତ ହେବା ଦ୍ଵାରା ପାଟଣାୟ ବିପ୍ଳବକୁ ଚୁଟଗାଁରୁ ବରକ୍ର ଜୟଅଛି; ତଦନନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଗମନ କରି, ନୂଆଗାଈକୁ ଚୁଟଗାଁରୁ ବରକ୍ର ଜୟ, ମେଘନାରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଅଛି ।

ବିପ୍ଳବ ଜିହ୍ଵାର ସଦର ମହକୁମା ଜୁମିଆ ଜୁଲୁସିତ ବମିଲରେ ଅବ-
ସ୍ଥାପିତ । ଅସାମ କଙ୍ଗଳା ରେଲବାଟର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ମେଘନା ନଦୀର
ମୁଣ୍ଡରେ ସ୍ଥଳା ଚୁନପୁର ଏହି ଜିହ୍ଵାର ଏକମାତ୍ର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ନଗର ।

ଅଗରତଲ ପାଟଣାୟ ବା ସ୍ଵାଧୀନ ବିପ୍ଳବର ରାଜଧାନୀ । ସ୍ଵାଧୀନ
ବିପ୍ଳବ ଜପାତୁଳା ଓ କାଠର ବ୍ୟବସାୟ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହାର ଲୋକ-
ସଂଖ୍ୟା ୧୨୭, ୪୪୧ । ଚୁଟଗାଁ ଜିହ୍ଵାର ସଦର ମହକୁମା ତନ୍ଦ୍ରାମଳ ନଗର
କର୍ଣ୍ଣପୁର ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଡାକରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ନଦୀକୁଳସ୍ଥିତ ରାଜା
ମାଟି ଏହି ଜିହ୍ଵାର ପାଟଣାୟ ଅଂଶର ସଦର ମହକୁମା ଅଟେ । ରାଜା
ମାଟି ଚୁଟଗାଁ ନଗରଠାରୁ ୭୦ ମାଇଲ ଉପରକୁ ଅଛି ।

କକବଜାର ଚୁଟଗାଁ ଜିହ୍ଵାର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବଦର୍ଶୀ ଏକ ସବ-ଉପଜନର
ସଦର ମହକୁମା ଅଟେ । ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶାଗତ ମୟମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ
ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ମୟମାନେ ଏକ ଚକ୍ରମାନ ମତ ଏକ ଅସଂଖ୍ୟ ଜାତି
ପାଟଣାୟ ଅଂଶର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ଥବାସୀ ଅଟନ୍ତି ।

ମେଘନାକୁ ଉପରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଏକ ସମୁଦ୍ର ଖାତ ଉପରେ
ନୂଆଗାଈ ଜିହ୍ଵାର ସଦର ମହକୁମା ତନ୍ଦ୍ରାମଳ ନଗରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

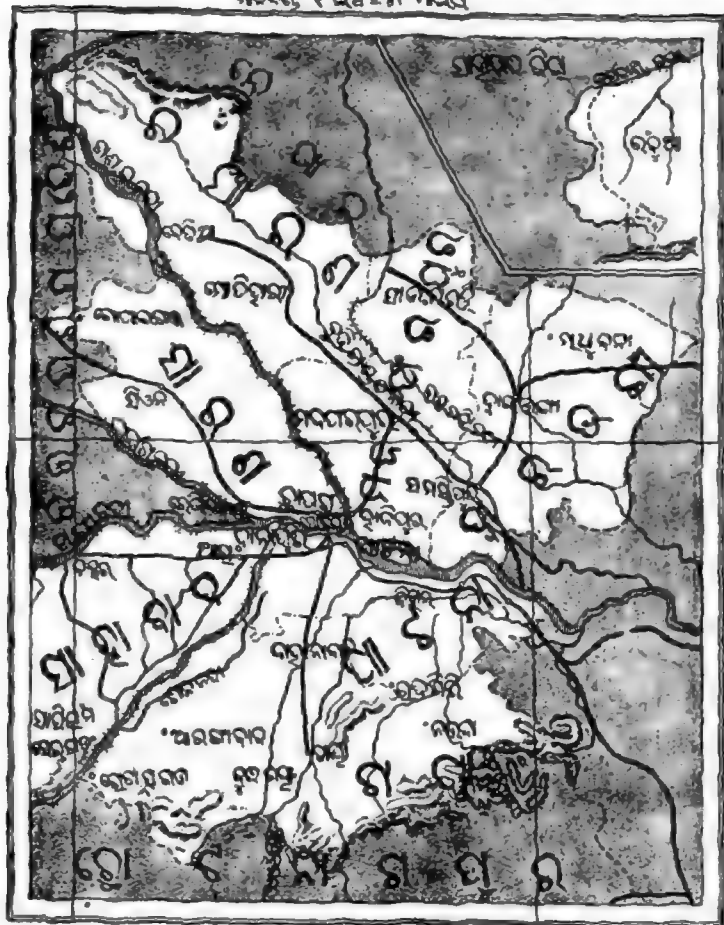
ବେହାର ।

ବେହାର ପ୍ରଦେଶ ପାଟନା ଓ ଭଗଲପୁର ନାମକ ଦୁଇଗୋଟି ବିଭାଗରେ
ବିଭକ୍ତ । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ମାତୃଭାଷା ହିନ୍ଦୀ ଅଟେ ।

ପାଟନା ବିଭାଗର ଉତ୍ତରରେ ନେପାଳ ଏବଂ ହିମାଚୟ ପର୍ବତମାଳାର
ସୋମେଶ୍ଵର ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ; ପଶ୍ଚିମରେ ଘୁକୁ ପ୍ରଦେଶର ଗୋରକ୍ଷପୁର,
ବାଲିଆ, ଗାଲପୁର, ବନାରସ ଓ ମିର୍ଜାପୁର ଜିହ୍ଵାମାନ ଏକ ଚଉପାଠାରେ

ପାଟଣା ବିଭାଗ

୩୦୦ ମି, ୧ ଇଞ୍ଚ = ୪୮ ମାଇଲ

ବିଭାଗ ପାଖ .....
 ବିଭାଗ ପାଖ .....
 ବିଭାଗ ପାଖ .....

ରାଜ୍ୟ .....
 ରାଜ୍ୟ .....
 ରାଜ୍ୟ .....

ଗଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ିତ ହେଉଥିବା କର୍ମନାଶନୀୟା; ଦକ୍ଷିଣରେ ଶ୍ରେଟନାଗପୁରର ହଜାଉବାଗ ଓ ପାଲ୍ଲମ ଜିଲ୍ଲା; ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ଭଗଲପୁର ଓ ମୁଝଫର ।

ପାଟନା ବଙ୍ଗଳାଦେଶର ବୃହତ୍ତମ ଏବଂ ସର୍ବାଧିକ ଜନାଘାଟି ବିଭାଗ ଅଟେ । ଏଥିରେ ୭ ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଅଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଦିନଗୋଟି ଯଥା, ପାଟନା ଗୟା ଓ ସାହାବାଦ ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣରେ; ଏବଂ ୪ ଗୋଟି ଯଥା, ସ୍ୱାରଭଙ୍ଗ, ମୁଜଫରପୁର, ଶାରଣ ଓ ଚମ୍ପାରଣ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତରରେ ଅଛି ।

ଏହି ବିଭାଗର ଦକ୍ଷିଣସୀମାକୁ ବ୍ୟାପିରହିଥିବା ଏକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ହିମୋଚ ହୋଇ ଶ୍ରେଟନାଗପୁରର ମାଲଭୂମି ନିର୍ମାଣ କରିଅଛି ।

ପାଟନା ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମାମାନ ପାଟନା ନଗରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ, ଏହା ବଙ୍ଗଳାଦେଶର ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ନଗର । ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ପାଟଲୀପୁତ୍ର ଏବଂ ଏହା ପୁରୀଜାଲୀନ ମଗଧରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଗଙ୍ଗା ସହିତ ଗୋଶ ଓ ଗଣ୍ଡକାର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଏହା ଏକ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟସ୍ଥଳୀ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ଅଫିସ କୋଠି (କାରଖାନାଘର) ଅଛି ।

ବିହାର ଓ ରାଜଗିରି ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ୟ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ନଗର । ବିହାର ପାଟନାଠାରୁ ୩୩ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦିଗରେ, ଏବଂ ରାଜଗିରି ବିହାରଠାରୁ ୧୩ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ପାଟନା ଓ ଗୟା ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ପଦ୍ମତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରାଜଗିରି ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ପୁରାତନ ରାଜଗୃହ ନଗର ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ ।

ଗଙ୍ଗାର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପନଦୀ ଫଲ୍ଗୁଆରବର୍ତ୍ତୀ ଗୟା ନଗର ପାଟନା ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଗୟା ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା । ପ୍ରସିଦ୍ଧ “ବିଷ୍ଣୁପଦ” ମନ୍ଦିର ଏହି ନଗରରେ ଅଛି । ନଲନା ବୌଦ୍ଧ ମଠର ଧ୍ୟାନାବଶେଷ ଗୟା ନଗରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ତପସ୍ୟା-ସ୍ଥାନ

ବୁଦ୍ଧଗୟା, ଚୟା ନଗରର ୬ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣରେ ଅଛି । ବୁଦ୍ଧଗୟାରେ ଯେଉଁ ବେ.ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା, ତାହା ତଳେ ଗୌତମ ଭଗବତ୍ ହୋଇ ଦୀର୍ଘକାଳ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଗୟା ମନ୍ଦିର ।

ଶାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲା ଗୟାର ପଶ୍ଚିମରେ ଅଛି, ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ୧୪ ମାଇଲ ଏବଂ ଶୋଣୀଠାରୁ ୮ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣରେ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା ଅଛି । ଅସୀଠାରୁ ୬୦ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣଦିଗକୁ ଯାଆନ୍ତା ଏକ ସବୁଜବନର ସଦର ମହକୁମା ଅଟେ ।

କାଲମୁର ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏଗଡ଼ ଓ ସେର-ଗଡ଼ ଦୁଇଗୋଟି ପୁରାତନ ପୁରୁଷ ଗିରିପୁରର ଧ୍ୟାନାବଶେଷ ।

ବକ୍ସାରନଗର ଏକ ସବୁଜବନର ସଦରମହକୁମା ଅଟେ । ଏହା

ଅଗ୍ରଠାରୁ ୪୩ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଶାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନାଳ ଅଛି । ଏମାନ ସମସ୍ତେ ଶୋନକୂଳସ୍ଥିତ ଦେହରଠାରୁ ବାହାରି ଅଛନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଥିବା ଓ ବଙ୍ଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଦିନାପୁର ଓ ଗଙ୍ଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜଳ ଯୋଗାନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରେ ନୌକା ଫଳକ ଯାତାୟାତ କରେ ।

ସାରଣ ବଙ୍ଗଳାହତାର ସବୁପ୍ରଧାନ ଜନଶାଳୀ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର ସଦର-ମହକୁମା ଶୁଆ ଗୋଗ୍ରାବୁଲରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡୁଙ୍କାର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶୋନପୁରଠାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ମେଳା ହୁଏ ।

ଶୋହପୁର ମେଳା ।

ତମ୍ଭାରଣ କଷ୍ଟା ସାରଣ ଜନ୍ମା ଦେହରୁ କଟାଯାଇ ନୁହେଁ କଷ୍ଟା ହୋଇ-
ଅଛି । ମୋତହାଣ୍ଡା ଓ ବେଦିଆ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗରସ୍ବୟ । ମୁଙ୍ଗେରର
ବପରାଓ ପାର୍ଶ୍ବରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ବୁଢ଼ା ଗଣ୍ଡୁଆ ବୃକ୍ଷରେ
ମୁଜଫରପୁର କଷ୍ଟାର ସଦରମହକୁମା ମୁଜଫରପୁର ନଗର ଅବସ୍ଥିତ ।
ହାଜପୁର ମୁଜଫରପୁର କଷ୍ଟାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଏହା
ଶେନପୁରର ବପରାଓ ପାର୍ଶ୍ବରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡୁଆର ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ହାରଭଙ୍ଗା କଷ୍ଟା ପୁରୀ ମୁଜଫରପୁର କଷ୍ଟାର ଏକ ସଦ୍‌ବିକଳନ
ସ୍ଥଳ । ଏହି କଷ୍ଟାର ସଦରମହକୁମା ତନ୍ଦ୍ରାମକ ନଗର । ବଙ୍ଗାଳାର
ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଜମିଦାର ହାରଭଙ୍ଗା ମହାରଜ କର ବାସସ୍ଥାନ ।

ଭଗଲପୁର ବିଭାଗ ।

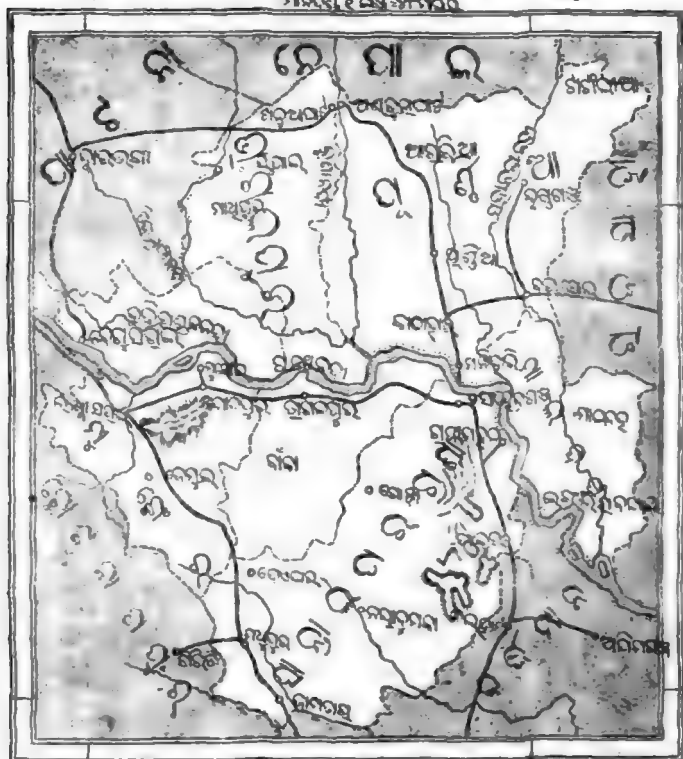
ଭଗଲପୁର ବିଭାଗର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ନେପାଳରାଜ୍ୟ; ପୂର୍ବରେ
ମହାନଦୀ ନଦୀ ଏବଂ ଜଳପାଇଗୁଡ଼ି, ରଜସାହି ଓ ଦନାଜପୁର କଷ୍ଟାମାନ;
ଦକ୍ଷିଣରେ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ବାରଭୂମ, ବରମାନ ଓ ମାନଭୂମ କଷ୍ଟାମାନ;
ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ହଜାରବାଗ, ଗୟା, ପାଟନା ଓ ହାରଭଙ୍ଗା କଷ୍ଟାମାନ ।

ଭଜମହଲ, ଖଡ୍ଗପୁର ଓ ସାନ୍ତାଳପରଗଣାର ଗିରିମାଳା ଏହି ବିଭା-
ଗର ପଦ୍ମ । ଗଙ୍ଗା ଭଜମହଲଠାରେ ଭଜମହଲ ଗିରିମାଳାକୁ ପାର
ହୋଇ ବହୁବିଧରେ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି । ମୁଙ୍ଗେର-
ସ୍ଥିତ ଖଡ୍ଗପୁର ହ୍ରଦର ନାମାନୁସାରେ ତନ୍ଦ୍ରାମକ ଗିରିମାଳାର ନାମ
ହୋଇଅଛି । ଏହି ବିଭାଗର କଷ୍ଟାମାନ ଯଥା, ଭଗଲପୁର ଓ ପୁର୍ଣ୍ଣିୟା
ଉତ୍ତରରେ; ମୁଙ୍ଗେର ପଶ୍ଚିମରେ; ମାଲଦହ ପୂର୍ବରେ; ଏବଂ ସାନ୍ତାଳ-
ପରଗଣା ଦକ୍ଷିଣରେ ।

ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଭଗଲପୁର ଓ ମୁଙ୍ଗେର ଭିତରୁ କଷ୍ଟାକୁ ଭେଦକରି ବହୁ
ଯାଇଅଛି । ଭଗଲପୁର କଷ୍ଟାର ସୁପାଲ ଓ ମାସ୍ତପୁର ସଦ୍‌ବିକଳନ ଏବଂ
ମୁଙ୍ଗେର କଷ୍ଟାର ବେଗୁସରୀର ସଦ୍‌ବିକଳନ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଭୂଗଲ ପୁର ବିଭାଗ

ମାଧ୍ୟମିକ ଭୂଗୋଳ

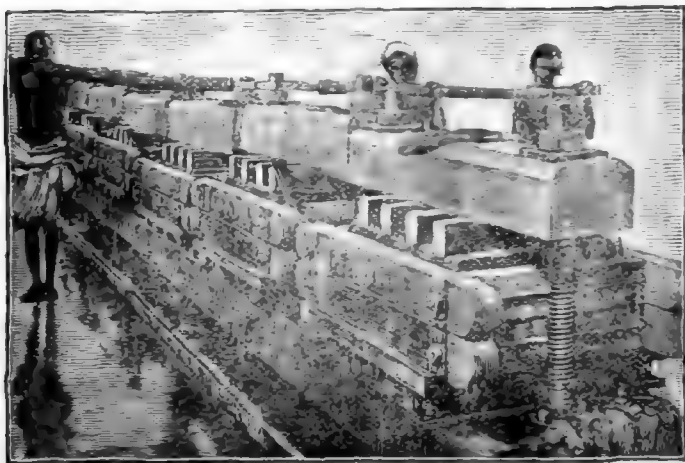

ବିଭାଗ ————— ଜିଲ୍ଲା

ଭଗଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମାମାନ ଗଙ୍ଗାର ଦୃଷ୍ଟିଶୀରବର୍ତ୍ତୀ ଭଲ ମଜ୍ଜା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନଗରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ।

ମୁଦୌର ଓ ଜମାଲପୁର ମୁଦୌର ଜିଲ୍ଲାର ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ନଗର । ମୁଦୌର ଗଙ୍ଗାର ଦୃଷ୍ଟିଶୀଳରେ ଅଛି, ପୁର୍ବଭାରତୀୟ ରେଲବାଟି ପ୍ରଧାନ କାରଖାନାଘର ଜମାଲପୁରଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଏବଂ ଏହା ମୁଦୌର ନଗରଠାରୁ ୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅଛି ।

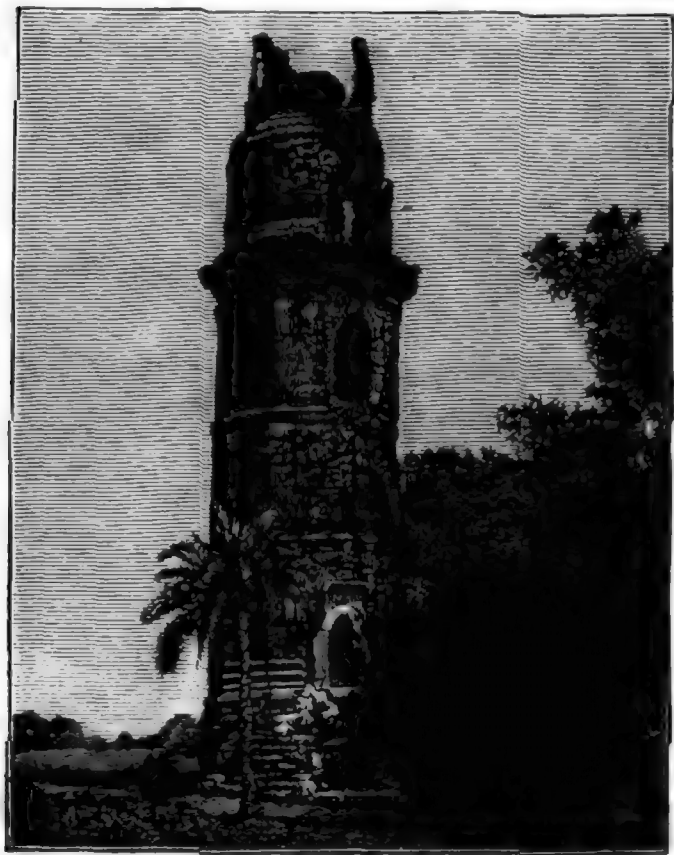
ପୁର୍ଣ୍ଣିୟା ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା ପୁର୍ଣ୍ଣିୟା ନଗରରେ ଅଛି । ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ନାଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ନାଲିପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ମାଲବହ ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା ମହାନନ୍ଦାର ପୁର୍ବକୁଳବର୍ତ୍ତୀ ଭଞ୍ଜ-ଲଗ୍ ବଜାରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁରୁଡ଼ିନ ମାଲବହ ନଗର ମହାନନ୍ଦାର ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ୨ ମାଇଲ ଉପରକୁ ଅଛି । ଭଞ୍ଜଲଗ୍ ବଜାରର ୮ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଗୋଡ଼ା ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ନଗରର ଧୂସାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ ।

ଏଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନସ୍ଥିତା ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱପ୍ରମାଣରେ ଗୁଡ଼ା ମିଳୁଥିବାରୁ, ଏହାର ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ନାମ ଗୌଡ଼ ହୋଇଥିବାର ବ୍ୟକ୍ତ ଅଛି; ସେନ ବର୍ଣ୍ଣାୟ ରାଜା

ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଖେମବେଢ଼ଗାଡ଼ଙ୍କ ମନ୍ଦିର ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନ ଏହି ନଗରର ସ୍ଥାପୟିତା ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଶେଷୋକ୍ତ ନାମ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ରଖା ଯାଇଥିବାର ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ।

ସାନ୍ତାଳପରଗଣା ଏକ ନନ୍-ରେଗୁଲେଶନ ଜିଲ୍ଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ସାଧାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନାନୁସାରେ ଶାସିତ ନ ହୋଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଶେଷ ନିୟମଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୁଏ । ଏହି ଜିଲ୍ଲା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା, ଏକ ପାଟଣାପୁ ଅଂଶ, ଅନ୍ୟ ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ପ୍ରସାରିତ ଗାର୍ସ, ସଂଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଚିତାପୁର ଗୋଟିଏ ସମତଳ ଭୂମି ।

ସାନ୍ତାଳମାନେ ଛୋଟନାଗପୁର ଆଞ୍ଚଳିକ କୋଲିଆପୁ ଏକ ଅନ୍ୟାୟ ଜାତି, ରାଜମହଲର ପାହାଡ଼ଆମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅନ୍ୟାୟ ଜାତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜାତି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ପାହାଡ଼ଆମାନେ ରାଜମହଲ ଗିରିମାଳାର ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରନ୍ତି ।

ସାନ୍ତାଳପରଗଣାର ସଦର ମହକୁମା ମୋରନାମକ ଭୂଗାରଥୀର ଏକ ଉପନାମ କଳରେ ନୟାଦୁମ୍ବକାଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ।

ସାହେବଗଞ୍ଜ ଓ ରାଜମହଲ ଗଙ୍ଗାକୁଳସ୍ଥିତ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳୀ ।

ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦେବିଘର ନଗର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏକ ପବିତ୍ର ଉପସ୍ଥାନ, ସୁତରାଂ ଏଠାକୁ ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ଆଗମନ କରନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶା ।

କାଲେଣ୍ଡର, କଟକ, ପୁରୀ, ଅନଗୁଳ ଓ ଜନମାଳ ଜିଲ୍ଲାମାନ ଏକ ୧୭ ଗୋଟି କରଦରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଚଇକାହୁଦ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪୪ ମାଇଲ ଏବଂ ସବୁଠାରୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ପ୍ରସ୍ଥ ୧୩ ମାଇଲ । ଏକ ସଂଲ୍ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଲୁକା ପ୍ରସ୍ତଦ୍ୱାରା ଏହା ସମୁଦ୍ରରୁ ବଢ଼ିଛି ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ୩୮ ଶ୍ରୀକ୍ଷାତରେ ବରୁଣଦେବ

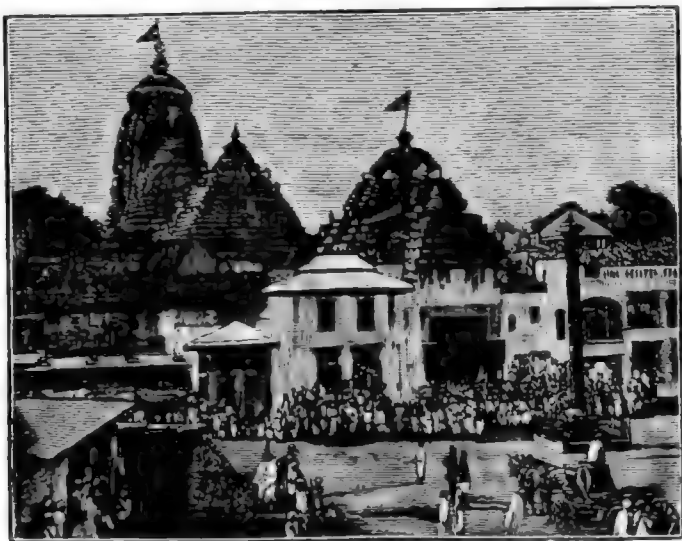
ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ

ମାପଦଣ୍ଡ ୧ ଇଞ୍ଚ = ୪୦ ମାଇଲ

ନିର୍ବାଣ ଗାମ-----
 ରେଳ ଗାମ-----
 ମୁଖ୍ୟ ରୋଡ୍—————

ପୁଣ୍ୟ ମନ୍ଦିରମଣିକାୟା ଜଳଦୟାକୁ ଜଳମୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥଳଭାଗର ଏକ ଅଂଶକୁ ସମୁଦ୍ରସ୍ତର ପ୍ରାୟ କରିଥିଲେ; ତହିଁ ଚଳକାହୁଁଦ ଜାତ ହୋଇଅଛି ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ ମୟ ।

୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନାଲି ଖୋଦତ ହୋଇଅଛି; ତାହା ବୃଷି କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜଳ ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ତହିଁରେ ନୌକା ଓ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରଭାବ ଯାତାୟାତ କରେ ।

ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ଜଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ବାଲେଶ୍ଵର ନଗରରେ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମାମାନ ଅଛି ।

ଧାମରାମୁହାଣରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ବୈତରଣୀ ନଦୀର ଉତ୍ତର ଜଳରେ ସ୍ୱା ବୃନ୍ଦାବନ ଏକ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟସ୍ଥଳୀ ।

ମହାନଦୀ କୂଳବର୍ତ୍ତୀ କଟକ ନଗରରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସଦରମହକୁମା ଅବସ୍ଥିତ । ସୁନା ଓ ରୂପାର ସୁନ୍ଦର ତାରକସି କାମ ନିମନ୍ତେ କଟକ ନଗର ବିଖ୍ୟାତ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିଖ୍ୟାତ । ପ୍ରାୟ ୬୫୦ ଶ୍ରୀକ୍ଷାଳରେ ନିର୍ମିତ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ଶୈବମନ୍ଦିରମାନ, ୧୧୭୪ ଶ୍ରୀକ୍ଷାଳରେ

ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ନିର୍ମିତ ପୁରୀସ୍ଥିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ସ୍ୱୟେଦଗ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ କୋଣାର୍କର କୁସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦିରମାନ । କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଓଡ଼ିଶାର ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତି ଏବଂ ଏହା ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୁକରୁ ହୁଳପଥର ସଙ୍କେତ ପ୍ରଦାନ କରଇ । ପୁରୀ ଓ କଟକର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଭଦ୍ରଗିରି ଓ ଖଣ୍ଡଗିରିର

ଗୁହାମାନଙ୍କରେ, କଟକର ୨୦ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥିତ ଧଉଳୀ ପର୍ବତରେ ଏବଂ ଚିଲିକା ହ୍ରଦଓରସ୍ଥ ଗଞ୍ଜାମର ଯୌଗନ୍ତରେ ଅଣୋକଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଏବଂ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ରହିଅଛି । ୧୮୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କନିମାଳ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା, କାରଣ ତାହାର ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବୌଦ୍ଧର ରାଜା କନିମ ନଙ୍କୁ ଭଲଭାବେ ଶାସନ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । କନିମାନେ ପୂର୍ବକାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଶାସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ଉର୍ଦ୍ଧରତ ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ, ନରବଳି ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ୧୮୧୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କନିମାଳ ଅନୁଗୁଳ ସହିତ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଜିଲ୍ଲାକୁ ହେଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ୧୭ ଗୋଟି କରଦରଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ସ୍ଥିତ ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ କେନ୍ଦୁଝର ଓ ଚେକାନାଳ ସଦୃଶ୍ୟ ନ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ତମ ଓ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଜନଶାଳୀ । ଏହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧, ୧୪୭, ୧୨୨ ।

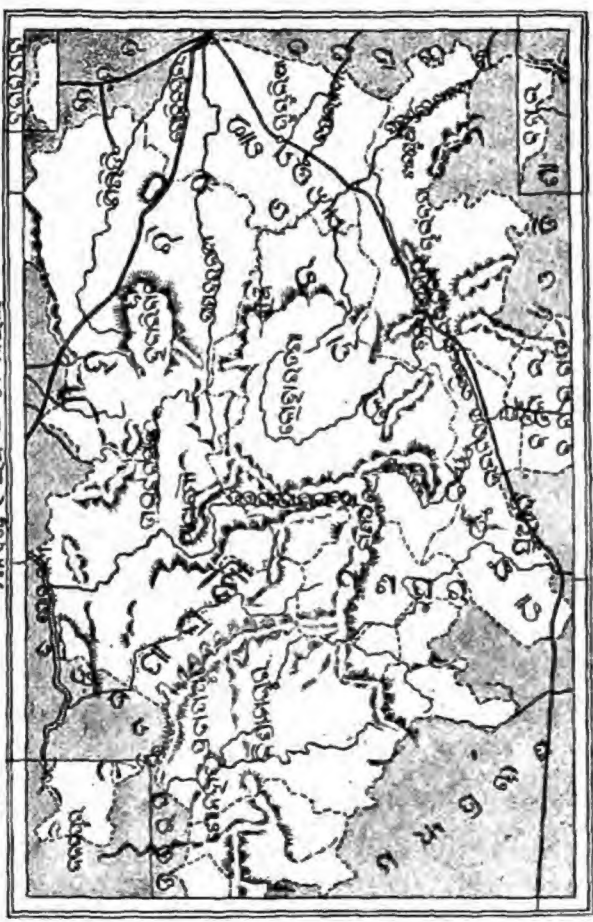
ଘେଟାନାଗପୁର ।

ଘେଟାନାଗପୁର ବିଭାଗରେ ୫ ଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ୧ ଗୋଟି କରଦରଜ୍ୟ ଅଛି । ଘେଟାନାଗପୁର ଏକ ମାଲଭୂମି ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ପର୍ବତମୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ବିସ୍ତୃତ । ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଅନ୍ୟାୟ ଜାତିମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୋଲମାନେ ସଦୃଶ୍ୟାନ ।

ଏହି ବିଭାଗର ଉତ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତୀୟ ଏଜେନ୍ସି, ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବିହାର (ଗୟା ଓ ପଟ୍ଟନା ଜିଲ୍ଲା;) ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗାଳାର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଓ ବାଙ୍କୁଡା ଜିଲ୍ଲା; ଦକ୍ଷିଣରେ ଓଡ଼ିଶାର କରଦରଜ୍ୟ; ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତୀୟ ଏଜେନ୍ସି ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ।

ଘେଟାନାଗପୁରରେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ମାଲଭୂମି ଅଛି ଯଥା,

ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଲ ଗ୍ରହର ମାନଚିତ୍ର

ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଲ ଗ୍ରହର ମାନଚିତ୍ର

ଉତ୍ତରରେ ହଜାରିବାଗ ମାଲଭୂମି; ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ଲେହାରତଗା (ରାଷ୍ଟ୍ର) ମାଲଭୂମି; ଉତ୍ତର ମାଲଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଦାମୋଦର ନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ଅଛି । ହଜାରିବାଗ ମାଲଭୂମିରୁ ଏକ ନିମ୍ନତର ମାଲଭୂମି ଉତ୍ତରକୁ ଗସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି ।

ହଜାରିବାଗର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ନିମ୍ନ ସମଭୂମି ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ମାଲଭୂମି ଜିଲ୍ଲା, ସାନ୍ତାଳ ପରଗଣା ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଭଗଲ-ପୁରସ୍ଥିତ ଗିରିମାଲାର ବସ୍ତୁତ ମାତ୍ର ।

ପାଲମୋ ଜିଲ୍ଲା ହଜାରିବାଗର ପଶ୍ଚିମ ଦଗରେ । ଏହା ଦାମୋଦର ଉପତ୍ୟକାର ଉପରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମାଲଭୂମିଠାରୁ ବସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ଶୋନ ନଦୀରେ ପଡ଼ିତ ଉତ୍ତର କୋଇଲ ନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇପାରେ ।

ପୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ମାଲଭୂମିରୁ ଜାତ ହୋଇ ଏହି ମାଲଭୂମିର ପୂର୍ବାଂଶରେ ପଡ଼ିତ ଜଳଭାଗୀ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛି; ତଦନନ୍ତର ଏହା ସିଂହଭୂମି ଓ ମେଦନୀପୁର ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ଦଗକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଗାଙ୍ଗପୁର ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବାଂଶରେ ଦକ୍ଷିଣ କୋଇଲ ଓ ଶଙ୍ଖନଦୀ ମିଳିତ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାମ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି ।

ଘେଟନାଗପୁରର ପଶ୍ଚିମାଂଶ ପଦ୍ମତମସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଏଥିରେ ୧ ଗୋଟି କରଦ ରାଜ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧୮୭୪୮ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାରଗୁଣୀ, ଗାଙ୍ଗପୁର ଓ ଯଶପୁର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ।

ଲେହାରତଗା ଓ ହଜାରିବାଗ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଉପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ଦାମୋଦର ନଦୀ ହଜାରିବାଗ ମାଲଭୂମିରେ ପଡ଼ିତ ଜଳକୁ ବହୁନିଏ ଏବଂ କରୁରନାମକ ତାହାର ଏକ ଉପନଦୀ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ନିମ୍ନତର ମାଲଭୂମିର ଜଳକୁ ବହନ କରଇ ।

ହଜାରିବାର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର ସଦର-
ମହକୁମା ପୁରୁଲିଆରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମାନଭୂମର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରେ ମିଂହଭୂମ
ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ତାହାର ସଦରମହକୁମା ଚୈବାଷାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ସମାପ୍ତ ।

**Macmillan's New Series of Text-Books for
Schools in India. Approved by the
Director of Public Instruction,
Bengal.**

Oriya Alphabet and Spelling Book. For Infant Class and Standard I	...	As.	1
Oriya Lower Primary Science Reader	...	"	3
Oriya Lower Primary Arithmetic	...	"	3
Oriya Upper Primary Science Reader	...	"	4
Oriya Upper Primary History Reader Bengal	...	"	3
Oriya Upper Primary Geography Reader	...	"	3
Oriya Upper Primary and Middle Vernacular Arithmetic	...	"	8
Oriya Upper Primary Literature Book	...	"	3
Oriya Upper Primary and Middle Vernacular Practical Geometry and Mensuration	...	"	4
Oriya Middle Vernacular Science Reader	...	"	7
Oriya Middle Vernacular History Reader	...	"	4
<i>Oriya Middle Vernacular Literature Book</i>	...	"	6
Oriya Middle Vernacular Geography Reader...	...	"	4

For any of these books apply to

R. J. GRUNDY, Supt.

Orissa Mission Press, Mission Road, Cuttack.